

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาค้นคว้าในครั้งนี้ มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษาเกี่ยวกับผลของการใช้ชุดกิจกรรม
แนะแนวเพื่อเสริมเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาวรรณกรรมและงานวิจัย
ที่เกี่ยวข้อง ดังต่อไปนี้

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเจตคติ
 - 1.1 ความหมายของเจตคติ
 - 1.2 องค์ประกอบของเจตคติ
 - 1.3 การแสดงออกและการเกิดเจตคติ
 - 1.4 การเปลี่ยนแปลงเจตคติและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเจตคติ
 - 1.5 การวัดเจตคติ
 - 1.6 ประโยชน์ของการวัดเจตคติ
 - 1.7 เจตคติต่ออาชีพ
 - 1.8 ความสำคัญของเจตคติต่ออาชีพ
 - 1.9 งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการแนะแนวเพื่อพัฒนาเจตคติ
2. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับอาชีพอิสระ
 - 2.1 ความหมายและประเภทของอาชีพอิสระ
 - 2.2 ความสำคัญในการประกอบอาชีพอิสระ
 - 2.3 คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพอิสระ
 - 2.4 ปัญหาการประกอบอาชีพอิสระ
 - 2.5 ปัจจัยสำคัญของการประกอบอาชีพอิสระ
 - 2.6 แนวทางในการประกอบอาชีพอิสระ
 - 2.7 การเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพอิสระ
 - 2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพอิสระ

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพและทฤษฎีการเลือกอาชีพ
 - 3.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพของซูเปอร์
 - 3.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพของกินซ์เบิร์ก
 - 3.3 ทฤษฎีการเลือกอาชีพของฮอพพอก
4. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับชุดกิจกรรมแนะแนว
 - 4.1 ความหมายของกิจกรรมแนะแนว
 - 4.2 วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมแนะแนว
 - 4.3 ความหมายของชุดกิจกรรมแนะแนว
 - 4.4 ความหมายของชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพอิสระ
 - 4.5 กระบวนการของกิจกรรมแนะแนว
 - 4.6 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพอิสระ

1. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับเจตคติ

1.1 ความหมายของเจตคติ

คำว่า “เจตคติ” หรือ “ทัศนคติ” เป็นความหมายตรงกับคำว่า “Attitude” ในภาษาอังกฤษซึ่งมีนักจิตวิทยาหลายๆ ท่านอาจใช้คำว่า ท่าที เจตคติ ความรู้สึก หรือความเชื่อ ซึ่งต่างก็มีความหมายเดียวกัน และได้มีผู้ให้คำจำกัดความของคำว่า “เจตคติ” หรือ “ทัศนคติ” ดังนี้

ออลพอร์ต (Allport, 1935: 810) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง สภาวะแห่งความพร้อมทางด้านจิตซึ่งเกิดจากประสบการณ์ สภาวะแห่งความพร้อมนี้เป็นแรงที่จะกำหนดทิศทางของปฏิกิริยาของบุคคลที่มีต่อบุคคลอื่น สิ่งของ วัตถุ หรือสถานการณ์ที่เกี่ยวข้อง

เครีช และครุทซ์ฟิลด์ (Kretch and Cruchfield, 1948: 223) ให้ความหมายเจตคติคือ ผลรวมของกระบวนการที่ก่อให้เกิดพลังจูงใจ อารมณ์ การรับรู้และกระบวนการรับรู้ การเข้าใจเกี่ยวกับประสบการณ์รอบตัวของบุคคล

กู๊ด (Good, 1959: 48) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง ความพร้อมที่จะแสดงออกในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง อาจจะเป็นการยอมรับหรือปฏิเสธก็ได้ ต่อสภาพการณ์บางอย่างต่อบุคคลหรือสิ่งของ เช่น ความพึงพอใจ

เคนเดอร์ (Kender, 1974: 671) กล่าวว่า เจตคติ คือ ความพร้อมของแต่ละบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรมตอบสนองสิ่งเร้าในสังคม หรือแนวโน้มที่จะแสดงพฤติกรรมที่จะสนับสนุน

หรือต่อต้านประสบการณ์ บุคคล สถาบันหรือแนวความคิดบางอย่าง การแสดงออกของเจตคติแบ่งออกเป็นพฤติกรรมใหญ่ๆ 2 ลักษณะ คือ ลักษณะพึงพอใจซึ่งเรียกว่าเจตคติทางบวก และลักษณะไม่พึงพอใจซึ่งเรียกว่าเจตคติทางลบ

คัลเวิร์ท (Calvert. 1983: 18) ให้ความหมายไว้ว่า เจตคติหมายถึง ภาวะอันเกิดจากประสบการณ์ของบุคคลแสดงความรู้สึก ความต้องการ ความกลัว ความแน่ใจ ความรังเกียจเคียดแค้น ตลอดจนแนวโน้มที่จะทำให้บุคคลเกิดความพร้อมในการกระทำต่อสิ่งใดหรือบุคคลใด

วัตสัน (Watson. อ้างถึงใน วัฒนา, 2534 :12) กล่าวว่า เจตคติเป็นการแสดงออกซึ่งค่านิยม เช่น ถ้าผู้ใดให้ค่านิยมในเรื่องของความซื่อสัตย์ไว้สูง ก็จะมีเจตคติในทางลบต่อบุคคลที่พูดปดอยู่เสมอ

ลูธานส์ (Luthans. อ้างถึงใน นงนุชและวรรณิ, 2542: 26) กล่าวว่า เจตคติเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดแรงจูงใจ ซึ่งนำไปสู่พฤติกรรม หากต้องการให้บุคคลเปลี่ยนพฤติกรรมในขั้นแรกจะต้องทำให้บุคคลเปลี่ยนเจตคติของเขาก่อน

สมร รื่นกมล (2534: 16) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นไปได้ทางยอมรับหรือปฏิเสธ จึงทำให้บุคคลมีปฏิกิริยาตอบสนองต่างกัน

อุดมรัตน์ เชาว์วิวัฒน์ (2536: 11) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง สภาพความพร้อมทางจิตใจและความรู้สึกนึกคิดของบุคคล ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้ ประสบการณ์อันเป็นตัวกระตุ้นให้บุคคลมีแนวโน้มแสดงพฤติกรรมต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง สถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่งในทิศทางบวกหรือลบก็ได้

ดวงแข จงเจริญ (2540: 9) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง สภาพความพร้อมทางจิตใจและอารมณ์ของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือสภาพการณ์ใดสภาพการณ์หนึ่ง ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ การรับรู้ ทำให้บุคคลมีแนวโน้มในการแสดงออก ทางพฤติกรรมไปตามความคิดหรือความรู้สึกที่มีต่อสภาพการณ์นั้นๆ

สุรางค์ ไคว์ตระกูล (2541: 366) กล่าวว่า เจตคติเป็นอักษณาสัย (disposition) หรือแนวโน้มที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสนองตอบต่อสิ่งแวดล้อม หรือสิ่งเร้าซึ่งอาจจะเป็นได้ทั้งคน วัตถุสิ่งของ หรือความคิด (ideas) เจตคติอาจเป็นบวกหรือลบ ถ้าบุคคลมีเจตคติทางบวกต่อสิ่งใด ก็จะมีพฤติกรรมที่จะเชิชมกับสิ่งนั้น ถ้ามีเจตคติทางลบก็จะหลีกเลี่ยง เจตคติเป็นสิ่งที่เรียนรู้และเป็นการแสดงออกของค่านิยม และความเชื่อของบุคคล

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542: 321) ให้ความหมาย เจตคติ คือ ท่าทาง หรือ ความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง

นวรรตน์ ปลื้มสติ (2544: 20) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความคิด ความรู้สึก และความเชื่อมั่นของบุคคลที่มีต่อประสบการณ์หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่บุคคลได้รับ โดยมีแนวโน้มที่จะตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง คือ ทางบวก หรือเจตคติที่ดี อีกลักษณะหนึ่ง คือ ทางลบ หรือเจตคติที่ไม่ดี

สุรนัน จันทรมโนลี (2545: 12) กล่าวว่า เจตคติ เป็นความรู้สึกทางบวกหรือทางลบ ที่บุคคลตอบสนองต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเป็นความคิดเห็นของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่างๆ รวมทั้งความพร้อมที่จะแสดงพฤติกรรมเฉพาะอย่าง ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า การที่บุคคลมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งหนึ่ง ก็เป็นการแสดงออกของบุคคลที่มีแนวโน้มจะยอมรับต่อสิ่งนั้น

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546: 13) กล่าวว่า เจตคติ หมายถึง ความคิด ความรู้สึก และแนวโน้มของการแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ถ้าแสดงออกในทางสนับสนุนเมื่อมีความรู้สึกเห็นดีเห็นชอบต่อสิ่งนั้นในทางบวก คือ เจตคติที่ดี ถ้าแสดงออกไม่เห็นด้วยในทางลบ คือ เจตคติที่ไม่ดี และเจตคติของบุคคลสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนรู้

กล่าวโดยสรุป เจตคติ หมายถึง ความคิด ความรู้สึก และแนวโน้มของการแสดงพฤติกรรมของบุคคลที่มีต่อประสบการณ์เดิม ต่อสถานการณ์ขณะเผชิญ หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่บุคคลได้รับ โดยมีแนวโน้มที่จะตอบสนองหรือแสดงพฤติกรรมออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่งต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็น เห็นด้วย รู้สึกชอบ แสดงพฤติกรรมเชิงบวกถือเป็นเจตคติเชิงบวก หรือไม่เห็นด้วย รู้สึกไม่ชอบ แสดงพฤติกรรมเชิงลบถือเป็นเจตคติเชิงลบ เจตคติของบุคคลนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ อาจเกิดเป็นเจตคติเชิงบวก หรือเจตคติเชิงลบนั้นขึ้นอยู่กับ การได้รับข้อมูลความรู้ใหม่ ประสบการณ์ตรง รวมถึงการกระตุ้นสร้างแรงจูงใจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคลนั้นจะใช้เวลามากหรือน้อยย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพความแตกต่างของแต่ละบุคคล

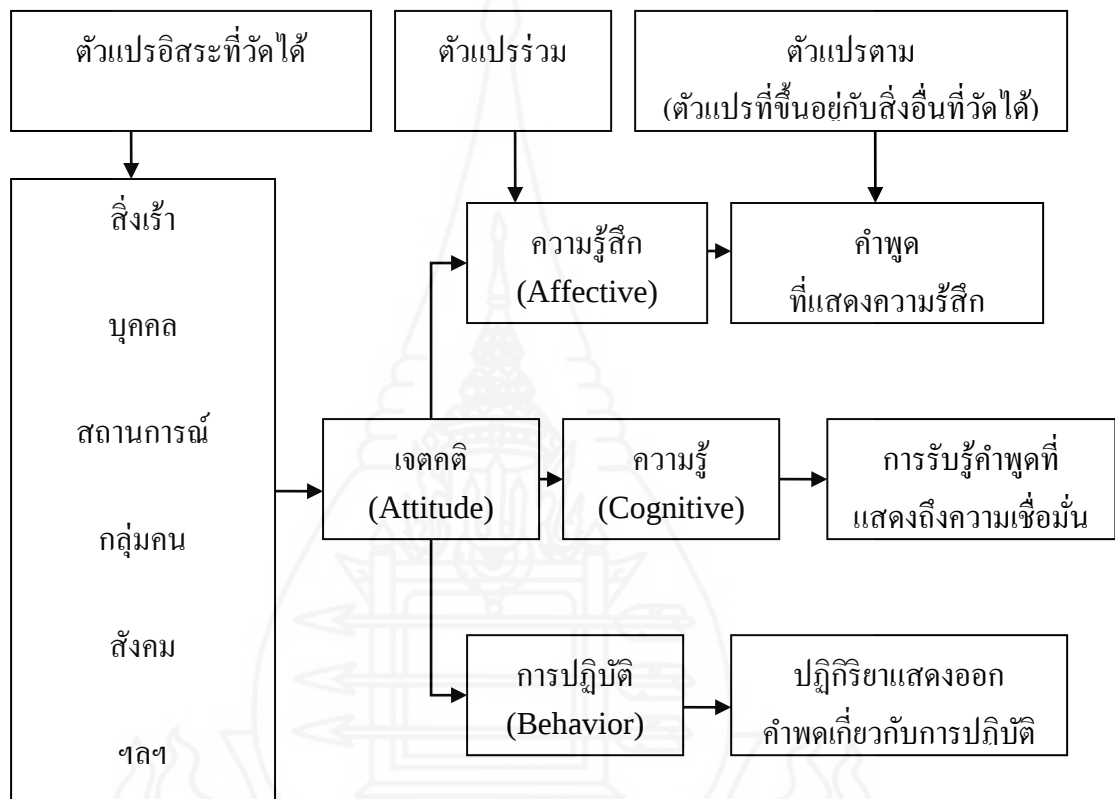
1.2 องค์ประกอบของเจตคติ

เชฟเวอร์ (Shaver, 1977: 168-170; อ้างถึงใน นวรรตน์ ปลื้มสติ 2544: 20) ได้กล่าวว่า เจตคติประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ด้าน

1. องค์ประกอบทางด้านความรู้ (Cognitive Component) หมายถึง การรับรู้ของบุคคลเกี่ยวกับวัตถุ หรือเหตุการณ์ต่างๆ รวมทั้งความเชื่อของบุคคลที่มีต่อสิ่งนั้นด้วย
2. องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้าที่เขารับรู้ อาจจะเป็นไปในทางที่ดีหรือไม่ดี ถ้าบุคคลมีความรู้สึกไม่ดีต่อสิ่งใดบุคคลก็จะไม่ชอบสิ่งนั้น ถ้าบุคคลมีความรู้สึกที่ดีต่อสิ่งใดก็จะเกิดความชอบต่อสิ่งนั้น

3. องค์ประกอบทางด้านแนวโน้มพฤติกรรม (Behavioral Component) หมายถึง ความโน้มเอียงของบุคคลที่จะแสดงพฤติกรรมให้สอดคล้องกับความรู้สึกรับ หรือไม่ยอมรับปฏิบัติหรือไม่ปฏิบัติ

ไทรแอนดิส (Triandis, 1971: 3; อ้างถึงใน นวรัตน์ ปลิ้มสติ 2544: 21) ได้แบ่ง องค์ประกอบของเจตคติ ได้ตามรูปภาพ 2.1 ดังนี้

ภาพที่ 2.1 องค์ประกอบเจตคติของไทรแอนดิส (Triandis, 1971: 3)

จากภาพที่ 2.1 เจตคติตามแนวคิดดังกล่าวพอสรุปได้ว่า องค์ประกอบเจตคติ ประกอบด้วย องค์ประกอบทางด้านความคิด องค์ประกอบทางด้านความรู้สึก และองค์ประกอบทางด้านแนวโน้มพฤติกรรม

1.3 การแสดงออกและการเกิดเจตคติ

ในเรื่องการแสดงออกและการเกิดเจตคติมีผู้อธิบายและให้ความหมายไว้ดังนี้

1.3.1 การแสดงออก

สมบุรณ์ ชิตพงศ์ (2529: 14) กล่าวว่า เจตคติสามารถแสดงออกให้เห็นได้ในลักษณะความเชื่อ ท่าทาง ความคิดเห็น ซึ่งสรุปได้ 3 ลักษณะ คือ

1. เจตคติเชิงนิมาน เป็นการแสดงออกในลักษณะของความพึงพอใจ เห็นด้วย ชอบ สนับสนุน ปฏิบัติตามด้วยความเต็มใจ
2. เจตคติเชิงนิเสธ เป็นการแสดงออกในลักษณะตรงกันข้ามกับเจตคติเชิงนิมาน เช่น ไม่พึงพอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ร่วมมือ ไม่ทำตาม
3. เจตคติที่เป็นกลาง เป็นการแสดงออกในลักษณะที่ไม่เป็นทั้งเจตคติเชิงนิมานและเจตคติเชิงนิเสธ แต่อยู่ระหว่างกลางไม่เข้าข้างใดข้างหนึ่ง เช่น รู้สึกเฉยๆ ไม่ถึงกับชอบหรือไม่ชอบเป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การแสดงเจตคติ หมายถึง แนวโน้มพฤติกรรม ลักษณะ ท่าทาง การพูด การแสดงความคิดเห็น ซึ่งสามารถแสดงออกได้ทั้งทางบวก ทางลบ และเป็นกลาง ต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งการแสดงเจตคติทางบวก คือ ความพึงพอใจ เห็นด้วย ทำตาม การแสดงเจตคติทางลบ คือ ไม่พอใจ ไม่เห็นด้วย ไม่ทำตาม การแสดงเจตคติแบบเป็นกลาง คือ ไม่แสดงออกว่าชอบหรือไม่ชอบ ไม่เลือกที่จะแสดงเจตคติทั้งทางบวก หรือ ทางลบ

1.3.2 การเกิดเจตคติ

สุชา จันทรเฒ และสุรางค์ จันทรเฒ (2518: 100-101) ได้สรุปแนวความคิดเกี่ยวกับเจตคติว่ามีธรรมชาติและลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. เจตคติเป็นสิ่งที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือเกิดจากประสบการณ์ของบุคคล ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ติดตัวมาแต่กำเนิด คนเราได้รับเจตคติจากประสบการณ์ต่างๆ ในชีวิตบางครั้งยังได้รับแบบอย่างซึ่งเริ่มตั้งแต่เด็กๆ ยังอยู่ในวัยที่มีอายุน้อยๆ สิ่งต่างๆ รอบตัวเด็ก เช่น บิดา มารดา สัตว์เลี้ยงต่างๆ ตลอดจนเพื่อนฝูงของเด็ก มีอิทธิพลต่อการสร้างเจตคติของเด็กในระยะเริ่มต้นทั้งสิ้น
2. บุคคลแต่ละคนย่อมมีเจตคติต่อสถานการณ์เดียวกัน หรือต่อบุคคลเดียวกัน แตกต่างกันไปได้หลายลักษณะแล้วแต่ประสบการณ์ของบุคคลนั้น
3. เจตคติของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น อาจจะเป็นสิ่งที่ถาวรตลอดไป หรือชั่วคราวก็ได้ เจตคติบางอย่างอยู่ในสภาพไม่มั่นคงก็พร้อมที่จะเปลี่ยนแปลงได้ ส่วนเจตคติที่

มันคงถาวรย่อมมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและบุคลิกภาพของบุคคลมาก ครูมีอิทธิพลทำให้เด็กเปลี่ยนเจตคติไปในทางที่พึงประสงค์ได้เช่นเดียวกัน

ธีระพร อุวรรณโน (2533: 434-477) ได้ศึกษาและสรุปเกี่ยวกับการเกิดเจตคติไว้ดังนี้ คือ

1. จากอิทธิพลของพ่อแม่อาจเรียกได้ว่าเป็นแหล่งที่มีอิทธิพลสูงสุด โดยเฉพาะเด็กก่อนวัยเรียน เด็กจะพัฒนาค่านิยม ความเชื่อ ความรู้สึกนึกคิดขึ้นมาในกรอบของครอบครัวซึ่งมีพ่อแม่เป็นหลัก
2. อิทธิพลจากกลุ่มต่างๆ ในโรงเรียน ครูและเพื่อน จะมีอิทธิพลต่อการสร้างเจตคติของเด็ก โรงเรียนที่มีกฎระเบียบ กฎเกณฑ์ให้นักเรียนปฏิบัติ หรือหนังสือที่ใช้ในการเรียนการสอนจะมีอิทธิพลต่อการสร้างเจตคติของเด็กไม่น้อย นักเรียนที่มีครูเป็นแบบอย่างที่ดีการพัฒนาเจตคติก็น่าจะเป็นไปในทางที่ดี
3. อิทธิพลจากประสบการณ์ส่วนตัว ประสบการณ์ที่รุนแรง หรือ กระทบกระเทือนต่อจิตใจหรือประสบการณ์ของความสำเร็จะทำให้นักมีเจตคติที่แตกต่างกันไป
4. อิทธิพลจากสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ จะมีผลต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

ประภาเพ็ญ สุวรรณ (2526: 91-93) กล่าวถึงแหล่งสำคัญที่ทำให้เกิดเจตคติไว้ 4 แหล่งดังต่อไปนี้

1. ประสบการณ์เฉพาะอย่าง (Specific Experiences) วิธีการหนึ่งที่เราารู้เจตคติ คือ การมีประสบการณ์เฉพาะอย่างกับสิ่งที่เกี่ยวข้องกับเจตคตินั้น เช่น ถ้าเรามีประสบการณ์ที่ดีในการติดต่อบุคคลหนึ่ง เราจะมีความรู้สึกชอบบุคคลนั้น ในทางตรงกันข้ามถ้ามีประสบการณ์ไม่ดีก็จะมีความรู้สึกไม่ชอบบุคคลนั้น
2. การติดต่อสื่อสารกับบุคคลอื่น (Communication from others) โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลในครอบครัว เช่น เด็กได้รับการสั่งสอนหรือบอกจากผู้ปกครองเสมอว่าการขโมยสิ่งของของคนอื่นไม่ดีเด็กจะมีเจตคติเช่นนั้น
3. สิ่งที่เป็นแบบอย่าง (Model) เจตคติบางอย่างถูกสร้างขึ้นจากการเลียนแบบผู้อื่น เช่น บิดาของนาย ก กลัวเสียงฟ้าร้อง นาย ก จะมีเจตคติต่อเสียงฟ้าร้องว่าเป็นสิ่งที่น่ากลัวเหมือนบิดา
4. องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับสถาบัน (Institution Factor) เจตคติของบุคคลหลายอย่างเกิดขึ้นเนื่องมาจากสถาบัน เช่น โรงเรียน สถานที่ประกอบพิธีทางศาสนา หน่วยงานต่างๆ ฯลฯ สถาบันเหล่านี้จะเป็นแหล่งที่มาและสิ่งช่วยสนับสนุนให้เกิดเจตคติบางอย่าง

ลัดดา กิติวิภาค (2526) ได้สรุปการเกิดเจตคติไว้ดังนี้

1. เกิดจากการเรียนรู้ การเล็งดูจากกรอบครัว การเลียนแบบอย่าง ซึ่งเป็น การถ่ายทอดเจตคติจากบุคคลที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อม
2. เกิดจากประสบการณ์ที่สะสมกันมาของบุคคลที่ประสบพบด้วยตนเอง ทั้งด้านดีและไม่ดี ซึ่งจะมีผลต่อเจตคติของบุคคลในเวลาต่อมา
3. เกิดจากบุคลิกลักษณะของบุคคลที่เป็นลักษณะพิเศษ เช่น ชอบเก็บตัว บุคลิกลักษณะเหล่านี้จะมีผลต่อเจตคติของเขาด้วย
4. สื่อมวลชนต่างๆ การเสนอข่าวหรือข้อมูลต่างๆ ล้วนมีอิทธิพลต่อเจตคติของบุคคลแทบทั้งสิ้น

ประดินันท์ อุปรมัย (2544 : 152) สรุปเกี่ยวกับการเกิดเจตคติของบุคคล ดังนี้

1. เจตคติที่เกิดจากการเรียนรู้หรือการมีประสบการณ์ในอดีตทำให้บุคคลมีเจตคติทางบวกหรือลบ ซึ่งอาจเป็นประสบการณ์ที่ค่อยๆ สะสมมาทีละน้อยบ่อยครั้ง จนทำให้เกิดความเชื่อและความรู้สึกที่ส่งผลไปถึงพฤติกรรมที่แสดงออก
2. ประสบการณ์ในอดีตทำให้บุคคลมีเจตคติไปในทางใดทางหนึ่ง อาจเป็นประสบการณ์ทางตรงหรือประสบการณ์ทางอ้อมที่ผ่านการบอกเล่าจากการอ่านหนังสือ การได้ยิน ได้ฟังเรื่องราวจากคนอื่น ได้พบเห็นจากสื่อต่างๆ อิทธิพลของพลังกลุ่ม หรือกระทำการปลูกฝังถ่ายทอดผ่านทางกระบวนการการอบรมเลี้ยงดู

ฟอสเตอร์ (Foster, 1952) ได้สรุปแนวความคิดที่เกี่ยวกับการเกิดเจตคติว่าขึ้นอยู่กับสาเหตุ 2 ประการ คือ

1. ประสบการณ์ที่บุคคลมีต่อบุคคล หรือสถานการณ์ เจตคติจึงเกิดจากการได้พบเห็นคุ้นเคยสัมผัสได้ทดลอง เป็นต้น ถือเป็นประสบการณ์ตรง (Direct Experience) และการได้ยิน ได้ฟัง ได้เห็นรูปภาพหรือได้อ่านจากสิ่งต่างๆ แต่ไม่ได้พบเห็นหรือสัมผัสโดยตรงด้วยตนเอง ถือเป็นประสบการณ์ทางอ้อม (Indirect Experience)
2. ค่านิยมและการตัดสินค่านิยม เนื่องจากกลุ่มคนแต่ละกลุ่มมีพื้นฐานแตกต่างกัน

เชอริฟ (Sherif, 1969: 334) ได้ให้ความเห็นว่าเจตคติของบุคคลไม่ใช่สิ่งที่มีมาแต่กำเนิด แต่การที่บุคคลเกิดเจตคติขึ้นได้นั้นเกิดจากการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์

กล่าวโดยสรุป การเกิดเจตคติ เกิดจากการที่บุคคลได้รับการอบรมเลี้ยงดูจากกรอบครัว การเรียนรู้จากบุคคลอื่น ได้รับประสบการณ์ตรง โดยได้รับข้อมูล ได้ยิน ได้เห็น ได้ฟังจากข่าวสารและสื่อต่างๆ ได้เคยทดลองปฏิบัติจริงเป็นประสบการณ์ตรง หรือไม่เคยปฏิบัติ

ก็จะเกิดเป็นประสบการณ์ทางอ้อม ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ และแรงจูงใจใหม่ต่อประสบการณ์นั้นๆ ซึ่งอาจจะเป็นประสบการณ์ที่ดีหรือไม่ดีขึ้นอยู่กับสถานการณ์หรือสิ่งแวดล้อมที่บุคคลนั้นๆ สัมผัส ก่อให้บุคคลมีความเข้าใจ ความคิดความเชื่อ และมีค่านิยมในสิ่งนั้นๆ เกิดเป็นเจตคติเชิงบวกหรือเจตคติเชิงลบแตกต่างกันไป

1.4 การเปลี่ยนแปลงเจตคติและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

1.4.1 การเปลี่ยนแปลงเจตคติ

เอดเวิร์ดส์ (Edwards, 1957: 200-202) ได้กล่าวถึงลักษณะของการเปลี่ยนแปลง เจตคติไว้ 4 ประการ สรุปได้ดังนี้

1. เจตคติที่เปลี่ยนแปลงได้ เมื่อได้รับการจูงใจใหม่
2. เจตคติจะเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อเกิดการเรียนรู้และได้รับประสบการณ์

โดยตรง

3. เจตคติเปลี่ยนแปลงได้เมื่อบุคคลได้รับความรู้ใหม่เพิ่มเติมขึ้น และยอมรับในคุณสมบัติหรือสถานการณ์ของสิ่งนั้นๆ

4. เจตคติจะเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อมีการกระทำและมีส่วนร่วมในการปฏิบัติจริง

ไทรแอนดิส (Triandis, 1979: 143) ได้กล่าวถึงเจตคติว่าสามารถเปลี่ยนแปลงได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น การได้รับข้อมูลใหม่จากบุคคลอื่น สื่อมวลชนหรือการได้รับประสบการณ์โดยตรงทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในองค์ประกอบทางด้านความคิด ความเข้าใจ และมีผลทำให้องค์ประกอบด้านความรู้สึกและพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

สุดใจ เหล่าสุนทร (2518: 143-144) กล่าวว่า การเสริมสร้างเจตคติที่ดีขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ที่พึงพอใจ เจตคติสามารถเปลี่ยนแปลงได้โดยการเพิ่มพูนความเข้าใจในสิ่งใหม่ๆ หรือประสบการณ์ใหม่

สุนีย์ ธรดากร (2525: 158-159) ได้ให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีเปลี่ยนเจตคติว่าสามารถทำได้หลายวิธี ได้แก่

1. เปลี่ยนส่วนประกอบทางด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive) ของผู้เรียน เพราะถ้าเจตคติทางด้านความรู้เปลี่ยนแปลงก็มีแนวโน้มที่จะทำให้ส่วนประกอบทางด้านความรู้สึกและทางด้านการกระทำเปลี่ยนแปลงด้วย ทำได้โดย

1.1 ใช้วิธีแนะแนว เช่น การอภิปราย ชี้แจง จัดอภิปราย หรือเชิญวิทยากรมาบรรยายเพื่อให้ผู้เรียนทราบข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง

1.2 ให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรงเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ เช่น ผู้สอนรู้ว่าผู้เรียนไม่ชอบวิชาใด เพราะเรียนวิชานั้นไม่เข้าใจผู้สอนก็พาผู้เรียนไปชมของจริง วิธีทำจริงๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและอยากเรียนวิชานั้นต่อไป

เอนกกุล กริแสง (2526: 205-214) กล่าวถึง ยุทธศาสตร์การเปลี่ยนเจตคติไว้ดังนี้

1. การวางเงื่อนไขให้เกิดการเรียนรู้และมีผลให้เกิดเจตคติต่อสิ่งนั้นๆ
2. เหตุกระตุ้นใจให้ยอมรับหรือปฏิเสธสถานการณ์นั้น ขึ้นอยู่กับผลประโยชน์ตอบแทนและความรู้สึกที่มีต่อสิ่งนั้นว่าสามารถหักล้างความเชื่อเดิมลงได้ก็จะเปลี่ยนเจตคติ
3. ความสอดคล้องทางความคิด บุคคลจะพยายามปรับสถานการณ์เพื่อเปลี่ยนเจตคติของผู้อื่นให้คล้ายตามตนหรือเปลี่ยนเจตคติของตนเองต่อวัตถุที่หมายนั้น
4. การโฆษณาชวนเชื่อ โดยการให้ข้อมูลหรือข่าวสารที่มีอิทธิพลต่อการเสริมสร้าง หรือเปลี่ยนแปลงเจตคติด้วยกระบวนการที่สำคัญคือ การเร้าความสนใจ เสนอข้อมูลหรือแนวความคิดใหม่โดยใช้สื่อ โทรทัศน์ ฉายสไลด์ วิทยู หนังสือพิมพ์ ซึ่งมีประสิทธิภาพมากน้อยขึ้นอยู่กับเนื้อหา แหล่งที่มาความน่าเชื่อถือและความดึงดูดใจให้เกิดความศรัทธาต่อสิ่งนั้น
5. ข่าวลือ เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อการรับรู้ ความจำ ความคิดและเจตคติของบุคคลอย่างมาก

ในการสร้างเจตคติหรือการเปลี่ยนแปลงเจตคติไปในทางที่ดีเกี่ยวกับการเรียนได้มีผู้เสนอแนวคิด ดังนี้

กมลรัตน์ หล้าสูงษ์ (2528: 232-233) ได้ให้ความคิดเห็นสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. ให้การแนะแนว โดยพยายามชี้แจงหรืออธิบายให้ผู้เรียนเข้าใจสิ่งใดๆ อย่างมีเหตุผล แนะนำแนวทางปฏิบัติต่อการเรียนรู้ให้ถูกต้องและเหมาะสม ชี้ให้เห็นคุณและโทษของสิ่งนั้นอย่างแท้จริงโดยเฉพาะชี้ให้เห็นคุณประโยชน์ที่จะได้รับ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีแนวโน้มที่จะตอบสนองในทางบวกต่อสิ่งที่ทำคุณประโยชน์แก่ตนเอง
2. พยายามให้การเสริมแรงที่ตรงกับความถนัดและความต้องการแก่ผู้เรียนแต่ละคน เพื่อให้มีกำลังใจที่จะเรียนรู้มากกว่าการใช้การลงโทษ
3. พยายามให้ผู้เรียนได้ลงมือกระทำเองและมีส่วนรับผิดชอบต่อสิ่งนั้นๆ เช่น การสอนหัวข้อบางอย่าง ครูจะแบ่งเป็นกลุ่มให้ผู้เรียนค้นคว้าทดลองด้วยตนเอง ผู้เรียนจะค้นพบด้วยตนเองและในที่สุดจะเป็นเจตคติที่ดีได้

แมคไควร์ (Mcquire, 1969 อ้างถึงใน วัฒนา, 2534: 93-94) ได้วิเคราะห์ถึงกระบวนการเปลี่ยนเจตคติไว้ 5 ขั้นตอนตามลำดับ ดังนี้

1. ความตั้งใจในข่าวสาร (attended to message) เป็นขั้นที่บุคคลจะต้องยอมให้ความสนใจ เอาใจใส่ต่อข่าวสารชักจูง มีความอยากรู้ และมีสมารถที่จะรับรู้ข้อความต่างๆ ที่ตนสนใจ
 2. ความเข้าใจในข่าวสาร (comprehended the message) เป็นขั้นตอนที่บุคคลจะต้องยอมให้ความสนใจ และเอาใจใส่ต่อข่าวสารชักจูง มีความอยากรู้ และมีสมารถที่จะรับรู้ข้อความต่างๆ ที่ตนสนใจ
 3. การยอมรับข่าวสาร (yielded to it) เมื่อบุคคลมีความเข้าใจในข่าวสารชักจูงแล้ว จะแสดงออกได้สองลักษณะคือ การยอมรับ หรือไม่ยอมรับ หากยอมรับก็คือการเชื่อ การปฏิบัติ หรือการคล้อยตามสารชักจูง ซึ่งก็คือการเปลี่ยนเจตคติตามการชักจูงของข่าวนั้นเอง
 4. การเก็บข่าวสาร (retended the message) เมื่อเกิดการยอมรับ การเปลี่ยนเจตคติจะถูกเก็บรักษาไว้นานเท่าใด ขึ้นอยู่กับความจำและการเพิ่มหรือลดของการยอมรับหรือไม่ยอมรับในคำสั่งนั้นๆ
 5. การกระทำซึ่งเป็นผลมาจากข่าวสาร (acted as a result of this message) เมื่อบุคคลยอมรับและมีการเก็บรักษาข่าวสารนั้นไว้ได้ บุคคลย่อมมีการแสดงพฤติกรรมให้ปรากฏโดยสอดคล้องกับการยอมรับนั้นๆ
- ประดินันท์ อุปรมย์ (2544 :152) กล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคลสรุปได้ว่า ประสพการณ์ทั้งหลายในอดีตที่เกิดขึ้นกับบุคคลอย่างสอดคล้องมากเท่าไร จะยิ่งทำให้เพิ่มความคงทนถาวรในการเกิดเจตคติมากขึ้นเท่านั้น โดยทั่วไปเจตคติเป็นสิ่งที่ค่อนข้างเปลี่ยนแปลงได้ยากแต่ก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้หากได้รับการโน้มน้าวชักจูง หรือใช้วิธีการต่างๆ ที่จะทำให้รู้สึกคล้อยตามได้อย่างจริงจัง

1.4.2 ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติมีหลายทฤษฎี เช่น

1. ทฤษฎีเสริมแรง (Reinforcement Theory) ฮอฟแลนด์ เจนนิส และเคลลี (Imsko, 1967: 199-203; citing Hovland, Janis and Kelly, n.d.) ได้ร่วมกันศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติโดยยึดหลักของการเสริมแรงว่า เจตคติจะเปลี่ยนแปลงเมื่อบุคคลเปลี่ยนความคิดเห็น (Opinion) อันเนื่องมาจากการได้รับประสบการณ์ ถ้าบุคคลมีประสบการณ์ที่ดีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเนื่องจากการเสริมแรงทางบวก บุคคลจะมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น และในทางตรงกันข้ามบุคคลมีประสบการณ์ที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น ดังนั้นการเรียนรู้จะเกิดได้มากน้อยเพียงใดต้องอาศัยการ

เสริมแรง นอกจากนี้องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความคิดเห็นใหม่ๆ ได้แก่ ความสนใจ และการยอมรับก่อนที่บุคคลจะเกิดความคิดใหม่ๆ จะต้องมีความสนใจในข่าวสารที่ได้รับก่อน เมื่อสนใจก็มีความเข้าใจเกิดขึ้นยอมรับข่าวสารนั้นๆ การยอมรับขึ้นอยู่กับสิ่งล่อใจ ซึ่งอยู่ในรูปต่างๆ กัน เช่น การให้เหตุผลหรือการสื่อสาร ชักจูง

2. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม (Active Participation Theory) จากการศึกษาในจิตวิทยาสังคม เจตคติหรือพฤติกรรมจะเปลี่ยนได้ ถ้ามีส่วนร่วมในสถานการณ์นั้นๆ ซึ่งไทแรนดิส (Triandis) ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการทดลองของเลวิน (Lewin) เกี่ยวกับการบริโภคเครื่องในสัตว์ มีกลุ่มการฟังบรรยายอย่างเดียวกับกลุ่มที่ฟังการบรรยายและมีการอภิปรายถึงประโยชน์และหลักโภชนาการ จากการติดตามผลปรากฏว่ากลุ่มที่ฟังการบรรยายอย่างเดียวกฎปฏิบัติตามร้อยละสามส่วนกลุ่มที่มีการอภิปรายมีการกระทำตามถึงร้อยละสามสิบสอง จะเห็นว่าการมีส่วนร่วมจะมีผลต่อเจตคติของบุคคลมาก ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการมีส่วนร่วมโดยตรง (Active Participation) จะมีการเปลี่ยนแปลงเจตคติได้เร็วกว่าโดยทางอ้อม (Passive Participation) (Triandis, 1971: 89)

นอกจากนี้ สุภาพร เลาหนิตย์ (2525-17) ได้สรุปทฤษฎีเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติไว้ 4 ทฤษฎี ดังนี้

1. ทฤษฎีเกี่ยวกับความตรงกันหรือความเหมือนกันของความคิด (Theories of Cognitive Consistency) ซึ่ง ไฮเดอร์ (Heider, n.d.; อ้างถึงใน นวรัตน์ ปลิ้มสติ 2544: 28) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ว่า เมื่อนาย ก. ชอบนาย ข. และนาย ข. ชอบสิ่งของนาย ค. มีแนวโน้มจะทำให้ นาย ก. ชอบสิ่งของนาย ค. ด้วยภาวะการณ์ที่สมดุลจะเกิดเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบทั้งสามนี้เป็นไปทางบวก เช่น ข. ชอบ ค. และ ก. ชอบ ค. หรือ อีกกรณีหนึ่งเมื่อความสัมพันธ์ระหว่างสองคู่เป็นไปในทางลบ เช่น ก. ไม่ชอบ ค. ข. ไม่ชอบ ค. แต่ ก. ชอบ ข. และในทางตรงกันข้ามภาวะการณ์ที่ไม่สมดุลจะเกิดเมื่อความสัมพันธ์คู่ใดคู่หนึ่งเป็นไปในทางลบ หรือความสัมพันธ์ระหว่างสามคู่เป็นไปในทางลบ เมื่อภาวะการณ์ที่ไม่สมดุลมีแนวโน้มที่จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของความสัมพันธ์ เพื่อให้เกิดภาวะการณ์ที่สมดุล (Balanced Status) ขึ้น

2. ทฤษฎีการขัดแย้งของความคิด (Theory of Cognitive Dissonance 28) เฟสทิงเจอร์ (Festinger, 1957; อ้างถึงใน นวรัตน์ ปลิ้มสติ 2544: 28) เป็นผู้เสนอทฤษฎีนี้ โดยมีพื้นฐานมาจากความคิดที่ว่าเมื่อใดมนุษย์มีสิ่งขัดแย้งกัน มนุษย์จะพยายามหาทางที่จะขจัดความขัดแย้งนั้นให้หมดไปนั่นคือ เจตคติของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นในตัวบุคคล และความขัดแย้งนี้อาจเกิดขึ้นเนื่องจากส่วนประกอบของการรับรู้ส่วนหนึ่งแตกต่างหรือขัดแย้งกับ

ส่วนประกอบของการรับรู้ส่วนอื่น หรือเกิดขึ้นเมื่อมีการรับรู้ส่วนอื่น หรือเกิดขึ้นเมื่อมีการรับรู้ข้อมูลใหม่ที่ขัดแย้งกับเจตคติหรือความคิดเห็นเดิมของตน เมื่อเกิดความไม่สอดคล้องหรือขัดแย้งก็พยายามปรับให้เกิดความสอดคล้องเพื่อให้เกิดความคิดสัมพันธ์กับพฤติกรรม หรือเปลี่ยนความคิดให้สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม หรือพยายามหาข้อมูลสนับสนุนความคิดเดิมของตน หรือหลีกเลี่ยงไม่รับข้อมูลที่ทำให้เกิดความไม่สอดคล้องขึ้น

3. ทฤษฎีเสริมแรง (Reinforcement Theory) ฮอฟแลนด์ เจนีสและเคลลี (Imsko, 1967: 199-203; citing Hovland, Janis and Kelly, n.d.) ได้ร่วมกันศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเจตคติโดยยึดหลักของการเสริมแรงว่า เจตคติจะเปลี่ยนแปลงเมื่อบุคคลเปลี่ยนความคิดเห็น (Opinion) อันเนื่องมาจากได้รับประสบการณ์ ถ้าบุคคลมีประสบการณ์ที่ดีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งเนื่องจากการเสริมแรงทางบวก บุคคลจะมีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น และในทางตรงกันข้ามบุคคลมีประสบการณ์ที่ไม่ดีต่อสิ่งนั้น ดังนั้นการเรียนรู้จะเกิดได้มากน้อยเพียงใดต้องอาศัยการเสริมแรง นอกจากนี้องค์ประกอบที่ทำให้เกิดความคิดเห็นใหม่ๆ ได้แก่ ความสนใจและการยอมรับก่อนที่บุคคลจะเกิดความคิดใหม่ๆ จะต้องมีความสนใจในข่าวสารที่ได้รับก่อน เมื่อสนใจก็มีความเข้าใจเกิดขึ้นยอมรับข่าวสารนั้นๆ การยอมรับขึ้นอยู่กับสิ่งล่อใจ ซึ่งอยู่ในรูปต่างๆ กัน เช่น การให้เหตุผลหรือการสื่อสารชักจูง

4. ทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงเจตคติโดยการปรับตัวให้เข้ากับสังคม (The Social Judgment Theory of Attitude Change) เซอร์ฟ (Sherif, 1969) เป็นผู้นำทฤษฎีนี้ซึ่งเชื่อว่าขบวนการในการปรับตัวของบุคคลนั้นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคลเกิดจากการเรียนรู้ซึ่งสัมพันธ์กับหลักเกณฑ์ต่างๆ ทางสังคม และความคิดเห็นเกี่ยวกับตน (Self-Concept) เจตคติจะเป็นอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับระดับของการปรับ (Level of Adaptation) ซึ่งอยู่ระหว่างช่วงของการยอมรับ (Acceptance) ซึ่งเป็นไปตามความคิดเห็นของตัวเองและสังคมช่วงแห่งการปฏิเสธ (Rejection) ซึ่งเป็นไปตามความคิดเห็นของตนเองและสังคมและยังมีช่วงแห่งอิสระ (Non Commitment) คือ การไม่ผูกมัดในด้านใดๆ ซึ่งอยู่ระหว่างช่วงแห่งการยอมรับและช่วงแห่งการปฏิเสธ การยอมรับ การไม่ยอมรับหรือปฏิเสธ และไม่แน่ใจนี้จะมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับระดับของการมีส่วนร่วม และโดยปกติจะแสดงออกในรูปที่เหมาะสม (Legitimate) กับสถานะของสังคม เพื่อจะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยความเป็นสุข

กล่าวโดยสรุป เจตคติของบุคคลนั้นสามารถเปลี่ยนแปลงได้ โดยอาจใช้เทคนิคที่หลากหลายซึ่งเทคนิคที่นำมาใช้นั้นต้องมีความเหมาะสมต่อบุคคล สภาพแวดล้อม สภาพสังคมภายใต้ระยะเวลาที่เหมาะสม การที่เจตคติของบุคคลจะเปลี่ยนแปลงได้นั้นต้องขึ้นอยู่กับ

แรงจูงใจใหม่ การได้รับข้อมูลความรู้ใหม่ การเรียนรู้ประสบการณ์ตรงหรืออ้อม การได้ลงมือปฏิบัติจริงในสิ่งแวดล้อมและสถานการณ์ที่เผชิญ รวมถึงกระบวนการจัดกิจกรรมแนะแนว การอภิปราย การสอนประสบการณ์ตรงอย่างเหมาะสม ทำให้บุคคลเกิดประสบการณ์เรียนรู้ใหม่ เปลี่ยนความคิด ความเข้าใจ และเปลี่ยนพฤติกรรมโดยแต่ละบุคคลอาจใช้เวลาในการเปลี่ยนแปลงเจตคติแตกต่างกันไป

1.5 การวัดเจตคติ

ในการวัดเจตคตินั้นสามารถทำได้หลายวิธีซึ่งแตกต่างกันไป ได้แก่

1. วิธี Equal Appearing Intervals วิธีนี้ เทอร์สโตน (Thurstone, 1970: 128) ใช้วัดเจตคติของบุคคลโดยอาศัยกฎแห่งการเปรียบเทียบเพื่อตัดสินใจ (Law of Comparative Judgement) คือ ให้ผู้ตอบตัดสินข้อความที่แสดงถึงเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งว่าเห็นด้วย (Accepted) หรือไม่เห็นด้วย (Rejected) ในข้อความเหล่านั้นอย่างน้อยเพียงใด โดยให้กลุ่มผู้ตัดสินพิจารณาว่าข้อความแต่ละข้อความที่เสนอนั้นควรจะอยู่ตรงไหน เมื่อแบ่งเป็น 11 กลุ่มเท่าๆ กัน เมื่อกลุ่มผู้ตัดสินได้พิจารณาตัดสินหมดทุกข้อความแล้ว ก็นำแต่ละคนมาหาค่าสเกล (Scale value) นั่นคือตำแหน่งมัธยฐานของแต่ละสเกล สำหรับวัดเจตคติต่อไป

2. วิธี Summated Ratings หรือ Likert Method ซึ่งสร้างขึ้นโดยลิเคอร์ท (Likert, 1970: 150-151) เป็นวิธีการวัดเจตคติโดยการนำเอาข้อความที่จะใช้วัดเจตคติไปให้ผู้ตอบตกลงความเห็นว่ามีความรู้สึกต่อข้อความเหล่านั้นอย่างไรบ้าง เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง แล้วมีการกำหนดคะแนนให้อาจเป็น 5 4 3 2 หรือ 1 ตามลำดับ หากเป็นข้อความทางบวก (Positive Statement) และอาจเป็น 1 2 3 4 หรือ 5 ตามลำดับ หากเป็นข้อความในทางลบ (Negative Statement) จากนั้นนำข้อความทั้งหมดไปวิเคราะห์หาค่าอำนาจจำแนก (Item Analysis) โดยเลือกข้อความที่สามารถจำแนกกลุ่มที่มีเจตคติที่ดีและเจตคติที่ไม่ดีได้ เพื่อนำไปใช้วัดเจตคติต่อไป

3. วิธี Semantic Differential (Osgood, 1957: 189) ซึ่งใช้วิธีนี้เพื่อวัดความหมายของมโนทัศน์ (Concept) ในรูปความหมายของคำคุณศัพท์ (Adjectives) โดยให้บุคคลทำเครื่องหมายแสดงความคิดเห็นลงในสเกลซึ่งอยู่ระหว่างคำคุณศัพท์ที่มีความหมายตรงข้ามกับคู่หนึ่งๆ เช่น ดี-ไม่ดี ชอบ-ไม่ชอบ ฯลฯ ผู้ตอบจะต้องพิจารณาว่า มโนทัศน์ที่ตนเห็นมีความหมายสอดคล้องกับคุณศัพท์ในแต่ละสเกลอย่างไรมากน้อยแค่ไหน แล้วกรอกความเห็นลงในสเกล

นักจิตวิทยาสังคม ได้พยายามที่จะคิดหาวิธีการวัดเจตคติที่มีคุณภาพซึ่งจากการศึกษาปรากฏว่า วิธีการวัดเจตคติซึ่งเป็นที่นิยม ใช้กันอยู่ในปัจจุบันได้แก่ วิธีการของเทอร์สโตนและลิเคอร์ท (Thurstone และ Likert)

การวัดเจตคติของบุคคลต่อสิ่งเร้าต่างๆ นั้น เทอร์สโตน (Thurstone, 1967: 77) ให้ความเห็นว่าวัดโดยตรงไม่ได้ ต้องวัดจากการแสดงออกในรูปของความคิดเห็นหรือคำพูดซึ่งก็อาจวัดได้ไม่แน่นอนนัก และแม้จะวัดเจตคติจากพฤติกรรมที่แสดงออกจริงๆ ก็มีผู้คัดค้านว่าบางทีก็อาจคลาดเคลื่อนได้ เพราะพฤติกรรมของคนเราอาจบิดเบือนจากเจตคติที่มีอยู่จริง เทอร์สโตนยังได้ให้ความเห็นว่าทั้งภาษาพูดและพฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกนั้นเป็นเพียงชี้เจตคติ ซึ่งยังมีความคลาดเคลื่อนตามหลักของการวัดผลบ้าง เขาจึงใช้การวัดเจตคติจากคำตอบว่า “เห็นด้วย” หรือ “ไม่เห็นด้วย” กับข้อความในแบบวัดเจตคติจะต้องไม่สรุปเอาเองว่า บุคคลนั้นจะปฏิบัติตามในข้อที่ตนเองเห็นด้วย

ลิเคอร์ท ได้สร้างแบบวัดเจตคติที่เป็นที่นิยมพอๆ กับแบบวัดเจตคติของเทอร์สโตน ในแบบวัดเจตคติของเขากำหนดให้ข้อความทุกข้อในแบบวัดเจตคติ คือ ผลรวมของคะแนนทุกข้อในแบบวัดเจตคติ ซึ่งเราถือว่าผู้มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งใดก็ย่อมมีโอกาสดูเห็นด้วยกับข้อความที่สนับสนุนสิ่งนั้นมาก และโอกาสที่จะตอบเห็นด้วยกับข้อความที่ต่อต้านสิ่งนั้นก็จะมีอยู่น้อย ในทำนองเดียวกันมีเจตคติไม่ดีต่อสิ่งนั้น โอกาสที่จะเห็นด้วยกับข้อความที่สนับสนุนสิ่งนั้นก็น้อยและโอกาสจะตอบเห็นด้วยกับข้อความที่ต่อต้านสิ่งนั้นจะมีมาก คะแนนรวมของทุกข้อจะเป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงเจตคติของผู้ตอบในแบบวัดเจตคติของแต่ละบุคคล วิธีสร้างแบบวัดเจตคติของ ลิเคอร์ท (Likert) ครั้งแรกจะต้องรวบรวมข้อความที่เกี่ยวข้องในสิ่งที่จะศึกษาให้ได้มากที่สุด แล้วนำข้อความที่รวบรวมได้ไปลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการจะศึกษา โดยให้เลือกตอบว่าเห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง เพียงอย่างใดอย่างหนึ่งต่อข้อความแต่ละข้อ ผู้ตอบไม่ต้องทำใจเป็นกลางแต่ตอบตามความรู้สึกของตนเอง การเปรียบเทียบเจตคติให้เป็นคะแนนข้อที่สนับสนุนคำตอบว่าเห็นด้วยอย่างยิ่งให้คะแนน 5 และลดลงเรื่อยๆ จนถึงคำตอบไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งให้ 1 คะแนน ส่วนข้อความที่ต่อต้าน ถ้าตอบไม่เห็นด้วยอย่างยิ่งให้ 5 คะแนน และลดลงเรื่อยๆ จนตอบว่า เห็นด้วยอย่างยิ่ง จะให้ 1 คะแนน (Anastasi, 1976: 432-485)

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีวัดเจตคติของ ลิเคอร์ท (Likert) ด้วยเหตุผลที่ว่า แบบวัดเจตคติของลิเคอร์ทนั้น การให้น้ำหนักของคะแนน 5 ระดับ ช่วยทำให้สามารถหาระดับเจตคติของกลุ่มตัวอย่างได้ชัดเจน

1.6 ประโยชน์ของการวัดเจตคติ

การวัดเจตคติของแต่ละบุคคลมีประโยชน์หลายประการ ดังเช่นแนวคิดของชัยยง ขามรัตน์ (2525: 17-18) ได้สรุปไว้ว่าประโยชน์ของการวัดเจตคติดังนี้

1. วัดเพื่อทำนายพฤติกรรม เนื่องด้วยเจตคติต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดของบุคคลย่อมเป็นเครื่องแสดงว่าเขามีความรู้สึกทางด้านที่ดีหรือไม่ดีเกี่ยวกับสิ่งนั้นมากน้อยเพียงใด และเขามีความรู้สึกชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้นเพียงใด เจตคติของบุคคลต่อสิ่งนั้นจึงเป็นเรื่องทำนายว่า บุคคลนั้นจะมีการกระทำต่อสิ่งนั้นไปในทำนองใดด้วย ฉะนั้นการทราบเจตคติของบุคคล ย่อมช่วยให้สามารถทำนายการกระทำของบุคคลนั้นได้ แม้จะไม่ถูกต้องเสมอไปก็ตาม

2. วัดเพื่อหาทางป้องกัน โดยทั่วไปการที่บุคคลจะมีเจตคติต่อสิ่งใดอย่างใดนั้น เป็นสิทธิของเขา แต่การอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุขของสังคม ย่อมจะเป็นไปได้เมื่อพลเมืองมีเจตคติต่างๆ คล้ายคลึงกันซึ่งเป็นแนวทางให้เกิดความร่วมมือร่วมใจกันและไม่เกิดความแตกแยกในสังคม

3. วัดเพื่อหาทางแก้ไข เจตคติของบุคคลที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งอาจแตกต่างกัน แต่ในบางเรื่องจำเป็นต้องได้รับความคิดเห็นและเจตคติที่สอดคล้องกัน เพื่อป้องกันปัญหาข้อขัดแย้งในเรื่องต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น

4. วัดเพื่อเข้าใจสาเหตุและเหตุผล เจตคติเปรียบเสมือนสาเหตุภายในที่ผลักดันให้บุคคลกระทำสิ่งต่างๆ และสาเหตุภายในหรือเจตคติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งของบุคคลนี้ อาจจะได้รับผลกระทบมาจากสาเหตุภายนอกอีกส่วนหนึ่ง ฉะนั้นการจะเข้าใจอิทธิพลของสาเหตุภายนอกที่มีต่อการกระทำของบุคคลต่างๆ ให้ชัดเจน บางกรณีอาจจำเป็นต้องวัดเจตคติของบุคคลต่างๆ ให้ชัดเจน

ดังนั้นในการวัดเจตคติของบุคคลที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ผู้ดำเนินการวัดจึงควรกำหนดวัตถุประสงค์ของการวัดให้ชัดเจนว่าจะวัดเพื่อวัตถุประสงค์ใด

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการวัดเจตคติมีประโยชน์สำคัญคือ เพื่อทำนายพฤติกรรมของบุคคลว่าจะไปในทิศทางที่ดีหรือไม่ดี เข้าใจถึงเหตุและผลที่บุคคลกระทำสิ่งต่างๆ เพื่อจะได้ส่งเสริมพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหที่อาจเกิดขึ้นในสถานการณ์นั้นๆ แก่บุคคลได้เหมาะสม

1.7 เจตคติต่ออาชีพ

ได้มีผู้อธิบายเกี่ยวกับเจตคติต่ออาชีพไว้หลากหลาย ดังนี้

จอลลี (Jolly, 1973: 201) กล่าวว่า ทศนคติต่ออาชีพ เป็นรากแก้วของปัญหาการว่างงานในกลุ่มผู้มีการศึกษา

เอ็ดเวิร์ด (Edwards, 1974: 34) เชื่อว่าปริมาณความต้องการทางการศึกษาที่เพิ่มขึ้นทุกปีนั้น สาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งคือ เป็นเพราะบุคคลหางานที่ต้องการทำไม่ได้หรือเลือกงานจึงไม่มีงานทำ ทำให้ต้องเรียนต่อไปอีก การศึกษาต่อของคนเป็นจำนวนมากแท้ที่จริงคือ การว่างงานแฝง เนื่องจากเจตคติต่ออาชีพไม่เหมาะสม

ประทุมสุข อาชวบำรุง (2517: 21) กล่าวว่าประเทศไทยยังขาดงานอาชีพอีกมากมายที่ยังทำไม่ใช่งานเป็นการเสมือนประเทศที่เจริญแล้ว เป็นเพราะอาจเนื่องมาจากความไม่เข้าใจ การมองข้ามความสำคัญ และยังมีเจตคติที่ไม่ถูกต้อง

ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2518: 131-133) แสดงความคิดเห็นต่อการเลือกอาชีพของคนไทย และเจตคติที่ไม่ถูกต้องต่ออาชีพบางประเภทไว้ว่า คนไทยไม่นิยมชวนขายต่อผู้ทำงานหนัก เพื่อความสำเร็จในชีวิต คนไทยชอบทำงานเบาๆ ไม่ต้องดิ้นรนรับผิชอบมากชอบมีฐานะอยู่กับผู้อื่น มีเงินเดือนกิน คนไทยไม่นิยมเป็นพ่อค้า ถ้าจะดำเนินธุรกิจจะยึดความโก้เก๋ในการดำเนินงานมากกว่าเนื้อหาของงาน

สงวนพงษ์ ชวนชม (2529: 31) ได้กล่าวว่า บัณฑิตที่จบออกมาส่วนใหญ่มักจะมีค่านิยมที่ผิดๆ คิดไว้ว่าต้องทำงานราชการ ต้องทำงานที่มีเกียรติ หรืองานที่มีเงินเดือนมาก และยังเข้าใจผิดๆ เกี่ยวกับงานรับราชการเพราะคิดว่า เป็นงานสบาย มั่นคง และมีเกียรติ เช่น คนในสมัยก่อนนิยมอพยพลูกหลานให้ได้เป็นเจ้าคนนายคน ให้รับราชการในตำแหน่งสูงๆ ความคิดดังกล่าวจึงติดมาถึงรุ่นหลัง ยังสอดคล้องกับ

สมนึก บำรุง (2530: 7) ที่ว่านักเรียนส่วนหนึ่งจบไปแล้วจะไม่มีงานทำ หรือหางานไม่ได้ สาเหตุหนึ่งคือ ค่านิยมที่จะเรียนมารับราชการ หรือทำงานรับเงินเดือนในบริการเอกชน โดยละเลยไม่เห็นความสำคัญของอาชีพอิสระ

สวัสดิ์ สุวรรณอักษร (2532: 6) ได้กล่าวถึงเจตคติและค่านิยมของคนไทยว่า “เจตคติและค่านิยมของคนไทย หวังที่จะพึ่งลูกหลาน และอยากให้ลูกหลานมีอนาคต คิดสะสมมรดกไว้ให้ลูกหลานอยากให้ลูกหลานได้ปริญญาและมีความสุขกว่าตนเอง ขอมเป็นหนี้ให้ลูกหลานได้เรียน หวังให้ได้รับราชการเป็นใหญ่เป็นโต ควรปลูกฝังเจตคติที่ดีเกี่ยวกับอาชีพอิสระใหม่ เพราะแต่เดิมคิดว่าต่ำต้อย”

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546: 26) ได้กล่าวว่าเด็กและเยาวชนในสถานศึกษาทุกระดับควรได้รับการพัฒนาเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพ มีความคิดริเริ่ม มีความขยันขันแข็ง รวมทั้งควรมีการปลูกฝังเจตคติที่ดีในการประกอบอาชีพอิสระ เพื่อลดปัญหาการว่างงานและสามารถเลือกประกอบอาชีพอิสระที่เหมาะสมกับความสามารถของตน

กล่าวโดยสรุปได้ว่า เจตคติต่ออาชีพของคนไทยโดยเฉพาะวัยรุ่นและเยาวชนยังมีค่านิยมในการประกอบอาชีพว่าอาชีพรับราชการหรือการทำงานได้รับเงินเดือนในบริษัทเอกชนเป็นอาชีพที่มีเกียรติ มั่นคง และคิดว่าอาชีพอิสระนั้นไม่มั่นคงต่ำต้อย ดังนั้นในสภาพสังคมปัจจุบันที่มีปัญหาทางเศรษฐกิจ และมีจำนวนผู้ตกงานเพิ่มขึ้นนั้น บุคคลทุกระดับควรได้รับการพัฒนาปลูกฝังเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระ เพื่อเป็นทางเลือกและเป็นแนวทางในการสร้างอาชีพอย่าง

หลากหลาย ลดปัญหาการว่างงาน และสามารถเลือกประกอบอาชีพอิสระได้เหมาะสมกับ
ความสามารถของตน และเหมาะสมต่อสภาวะทางสังคม

1.8 ความสำคัญของเจตคติต่ออาชีพ

ได้นักวิชาการหลายท่านที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของเจตคติต่ออาชีพ เช่น
เฟสทิงเจอร์ (Festinger, 1957: 25) กล่าวถึงเจตคติที่เปลี่ยนไปว่ามนุษย์ไม่สามารถ
ทนต่อความขัดแย้งได้ จึงเปลี่ยนเจตคติต่อสิ่งนั้นเสียใหม่ให้สอดคล้องกับความพึงพอใจของตน
เช่น เจตคติทางอาชีพ ดังนั้น เจตคติที่ดีทางอาชีพจึงมีผลต่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพของ
บุคคลด้วย

เอ็ดเวอร์ส (Edwards, 1974: 34) กล่าวถึงปัญหาการว่างงานซึ่งเป็นผลมาจาก
เจตคติทางอาชีพว่า การที่ปริมาณความต้องการทางการศึกษาเพิ่มมากขึ้นทุกปีมีสาเหตุสำคัญ
ประการหนึ่ง คือ บุคคลเลือกงานหรือหางานทำไม่ได้เนื่องจากการมีเจตคติที่ไม่เหมาะสมต่ออาชีพ
ทำให้ต้องเรียนต่อไปอีก ซึ่งแท้จริงก็คือการว่างงานแฝงนั่นเอง

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2527: 39) กล่าวถึงการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชนของชาติว่า
นักเรียนทุกคนจะต้องเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในวันหน้าและมีอาชีพต่างกันไป การให้ความรู้และ
ประสบการณ์พื้นฐานด้านอาชีพแก่นักเรียน ทั้งพวกที่ตั้งใจศึกษาต่อในระดับสูงและไม่ได้ศึกษาต่อ
ก็นับว่าเป็นสิ่งสำคัญ

อารีรัตน์ วัฒนสิน (2532: 13) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการจัดการศึกษาให้แก่เยาวชน
คือ การปลูกฝังเจตคติที่ดีและเหมาะสมต่ออาชีพให้แก่เยาวชนให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับโลกอาชีพ
อย่างกว้างไกล มองเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง เพื่อการดำรงชีวิตที่ดี
ในอนาคต

นวรรตน์ ปลื้มสติ (2544: 24) กล่าวถึงเจตคติว่ามีความสำคัญต่อการประกอบอาชีพ
หรือเลือกอาชีพ เจตคดีย่อมมีผลและมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพื่อให้สอดคล้องกับภาวะปัจจุบัน
การส่งเสริมเจตคติต่ออาชีพอิสระ จึงเป็นสิ่งที่ควรตระหนักและสนับสนุน

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546: 15) กล่าวว่า เจตคติต่ออาชีพมีความสำคัญต่อความรู้สึกนึก
คิด และแนวโน้มการเกิดพฤติกรรมต่างๆ รวมทั้งมีความสำคัญต่อการเลือกอาชีพและความสำเร็จ
ในการประกอบอาชีพของแต่ละบุคคล ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะทางเศรษฐกิจและสังคม
ในปัจจุบันการส่งเสริมเจตคติในการประกอบอาชีพอิสระให้แก่เด็กและเยาวชน จึงเป็นสิ่งที่
ผู้เกี่ยวข้องในการพัฒนาเด็กและเยาวชนควรตระหนักและสนับสนุนให้เกิดเจตคติทางบวก
ต่ออาชีพอิสระ

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การสร้างเจตคติที่ดีต่ออาชีพ และอาชีพอิสระ นั้นมีความสำคัญเนื่องจากหากหน่วยงานต่างๆ และสถาบันการศึกษามีการปลูกฝังและส่งเสริมเจตคติที่ดี และเหมาะสมต่ออาชีพอิสระให้แก่เยาวชนจะส่งผลให้เยาวชน มีความรู้สึก ความคิด และแนวโน้มการเกิดพฤติกรรมในเชิงบวกต่ออาชีพอิสระ ซึ่งทำให้เยาวชนนั้นมีทางเลือกในการประกอบอาชีพในอนาคตที่หลากหลายส่งผลให้ลดปัญหาการว่างงานในอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับภาวะเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบัน

1.9 งานวิจัยเกี่ยวกับการแนะแนวเพื่อพัฒนาเจตคติ

ได้มีผู้สนใจเกี่ยวกับเจตคติและได้ดำเนินการวิจัยไว้หลายเรื่อง เช่น

สมร รื่นกมล (2534: 81) ได้ศึกษาผลของกิจกรรมกลุ่มที่มีต่อการเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระและการมีรายได้ระหว่างเรียนของนักเรียน ทัศนศึกษาที่โรงเรียนมัธยมฐานบินกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม จำนวน 30 คน เป็นกลุ่มทดลอง 15 คน กลุ่มควบคุม 15 คน กลุ่มทดลองให้เข้าร่วมกิจกรรม กลุ่มควบคุมเรียนในห้องเรียนปกติ พบว่า หลังการทดลองนักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนจากแบบสอบถามเจตคติต่ออาชีพอิสระและการมีรายได้ระหว่างเรียนของนักเรียนสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05

มลิวรรณ นิรมลพิศาล (2539: 34) ได้ทำการวิจัยเรื่องผลการใช้ชุดแนะแนวที่มีต่อทัศนคติต่อการเรียนของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่4 โรงเรียนสีกัน (วัฒนาอุปถัมภ์) กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนที่ได้รับการใช้ชุดการแนะแนวมีทัศนคติต่อการเรียนดีขึ้นมากกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

กันทวลย์ ภูวนันท์ (2543: 52) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ผลของชุดการแนะแนวในการพัฒนาเจตคติต่อการคุกคามทางเพศและความภาคภูมิใจในตนเองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่2 โรงเรียนชัยมาตร กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนที่ได้รับการพัฒนาโดยชุดแนะแนวที่มีการพัฒนาเจตคติการคุกคามทางเพศและความภาคภูมิใจเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นวรรตน์ ปลื้มสติ (2544: 53) ได้ทำวิจัยเรื่อง ผลของการแนะแนวอาชีพที่มีต่อเจตคติต่ออาชีพอิสระของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่3 โรงเรียนห้วยบ่ผีญ กรุงเทพมหานคร พบว่า นักเรียนที่ได้รับการพัฒนาโดยชุดแนะแนวอาชีพมีการพัฒนาเจตคติต่ออาชีพอิสระเพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546: 97) ได้ทำวิจัยเรื่อง ผลของชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพที่มีต่อเจตคติในการประกอบอาชีพอิสระ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่3 โรงเรียนเคหะท่าทราย

สังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่า เจตคติในการประกอบอาชีพอิสระของนักเรียนกลุ่มทดลองหลังใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพสูงกว่าก่อนใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

สุพน บุตรปาน (2551: 102) ได้ทำวิจัยเรื่องการพัฒนาชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพ โดยการจัดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์เพื่อพัฒนาความรู้เจตคติและทักษะอาชีพช่างเชื่อมโลหะ พบว่า นักเรียนที่ได้รับการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพมีคะแนนเจตคติที่มีต่ออาชีพช่างเชื่อมโลหะสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการพัฒนาเจตคติทำได้หลายวิธี เช่น การจัดกิจกรรมกลุ่ม การจัดกิจกรรมแนะแนว และการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนว เป็นต้น

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพอิสระ

2.1 ความหมายและประเภทของอาชีพอิสระ

2.1.1 ความหมายของอาชีพอิสระ

มีผู้ให้ความหมายของอาชีพอิสระตามเหตุผลแตกต่างกันไป ดังนี้

จริยา ทัพพะกุล ณ อยู่ธยา (2530: 48) กล่าวว่า อาชีพอิสระ หมายถึง การประกอบกิจการขนาดเล็กที่ทำด้วยตนเองที่อาศัยทักษะและเทคนิคการจัดการให้เกิดรายได้และมีกำไรซึ่งอาจมีลักษณะเป็นการผลิต ประกอบ ซ่อม รวมทั้งการบริการและการประกอบกิจการอื่นๆ ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับสิ่งเหล่านี้ ส่วนใหญ่แล้วเจ้าของจะเป็นผู้ดำเนินการ ขั้นตอนต่างๆ ด้วยตนเองเป็นส่วนใหญ่

วินัย ณรงค์ฤทธิ์ (2530: 11) กล่าวว่า อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพที่เป็นเจ้าของธุรกิจหรือเป็นหุ้นส่วนในธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือมีนัยหนึ่ง คือ การประกอบอาชีพที่มีรายได้เป็นของตนเองโดยไม่มีนายจ้างหรือไม่อยู่ในฐานะลูกจ้าง เช่น ค้าขายส่วนตัว ขายอาหาร เครื่องดื่ม ผลไม้ ทำขนมขาย พับถุงขาย ขายเครื่องใช้ไฮดรอลิค ทำนา ทำสวน ทำไร่ ทำฟาร์มโคนม เลี้ยงสัตว์ ทำการประมง อาชีพอิสระอื่นๆ เช่น ทนายความ นักดนตรี ร้านเสริมสวย ทำเฟอร์นิเจอร์ ขั้วรถรับจ้าง

สุรเดช วิเศษสุรการ (2530: 10) ให้ความหมายว่า “อาชีพอิสระ” คือ งานที่มีไม่งานรับจ้าง ไม่รับราชการ ไม่เป็นลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ แต่เป็นเจ้าของกิจการด้วยตนเอง ซึ่งเริ่มจากร้านแผงลอย หาบเร่ แล้วขยายมาเช่าห้องแถวจนต่อไปอาจขยายร้านเปิดสาขาเพิ่มขึ้นอีกก็ได้

กรมวิชาการ (2531: 17) กล่าวถึงอาชีพอิสระว่า หมายถึง อาชีพที่ประกอบกันเป็นธุรกิจภายในครอบครัวที่ต้องใช้ความรู้หรือทักษะที่ต้องการการฝึกฝนอบรมพอสมควร เช่น อาชีพทำของที่ระลึกด้วยวัสดุที่มีในท้องถิ่น การปลูกผัก การเลี้ยงปลา เป็นต้น และผู้ประกอบการอิสระ หมายถึง ผู้ประกอบการขนาดย่อมที่เป็นธุรกิจในครอบครัว

กรมอาชีวศึกษา (2531: 14) อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพส่วนตัว หรือการประกอบการของตนเองเป็นอาชีพที่ต้องเสี่ยงและไม่คงถาวรที่จะพบกับรายได้ที่ไม่แน่นอน มีได้ในทุกลักษณะงานไม่ว่างานนั้นจะเป็นประเภทเกษตรกรรม คหกรรม ศิลปกรรม พาณิชยกรรม หรือ อุตสาหกรรม ขอแต่ให้เป็นอาชีพที่สุจริตที่เป็นการประกอบการของตนเอง เป็นเจ้าของธุรกิจ ดำเนินการและไม่อยู่ในฐานะลูกจ้าง

ยุพิน ประจวบเหมาะ (2531) นิยามว่า อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพส่วนตัวทั้งในภาคเศรษฐกิจที่เป็นระบบ (Formal Sector) และภาคเศรษฐกิจที่ไม่เป็นระบบ (Informal Sector) เจ้าของกิจการเป็นผู้ประกอบการเองทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้ โดยได้รับค่าตอบแทนเป็นรูปของกำไร ไม่ใช่เงินเดือน มีเจ้าของกิจการที่ไม่เป็นลูกจ้าง รับเงินเดือนจากนายจ้าง แต่ได้รับค่าตอบแทนจากลูกค้า และเจ้าของกิจการเป็นผู้ลงมือกระทำเองในฐานะผู้ปฏิบัติงาน

สุรพล เพิ่มผล (2531: 6-7) กล่าวว่า อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพที่มีลักษณะที่ผู้ประกอบการได้รับค่าตอบแทนจากลูกค้าจำนวนมาก โดยผู้ประกอบการหรือเจ้าของกิจการเป็นผู้ลงมือกระทำด้วยตนเองในฐานะผู้ปฏิบัติการและมีผู้ช่วยปฏิบัติงานได้จำนวนไม่เกิน 10 คน และทุนดำเนินการไม่เกิน 500,000 บาท

ทิพวัน ถือคำ (2533: 43) ได้ให้ความหมายอาชีพอิสระไว้ว่า คือ การประกอบอาชีพซึ่งผู้ประกอบการเป็นเจ้าของกิจการเอง โดยยึดว่าเป็นอาชีพอิสระ เพราะผู้ประกอบการไม่ได้เป็นลูกจ้างในหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

ปกรณ์ วงศ์สวัสดิ์ (2533: 68) ให้ความหมายของอาชีพอิสระ หมายถึง การประกอบการงานมีรายได้ โดยจัดและประกอบการด้วยตนเองหรือกลุ่มซึ่งกระบวนการประกอบอาชีพนั้น อาจแยกได้เป็น 3 ด้าน คือ การผลิต การขาย และการบริการ ซึ่งประกอบอาชีพสามารถเลือกทำเพียงด้านใดด้านหนึ่ง หรือหลายๆ ด้านก็ได้ โดยเป็นผู้ผลิต เป็นผู้ให้บริการ เป็นผู้ขาย หรือเป็นผู้ผลิตและผู้ขาย เป็นผู้ขายและผู้ให้บริการ หรืออาจจะเป็นทั้งผู้ผลิตผู้ขายและผู้ให้บริการ ขึ้นอยู่กับความเหมาะสม เช่น ผู้ประกอบอาชีพปลูกผักอาจจะปลูกผักแล้วส่งให้ผู้อื่นนำไปขายก็จัดอยู่ในด้านของการผลิต หรือผู้ประกอบอาชีพขายรถจักรยานยนต์อาจจะขายเพียง

อย่างเดียว ก็จัดอยู่ด้านการขาย หรือขายด้วยจัดบริการตรวจสอบด้วย ก็จัดอยู่ในด้านการผลิตและด้านการบริการ

วิชกร โอภิศกร (2533: 11) ได้ให้ความหมายของอาชีพอิสระว่า เป็นการประกอบกิจกรรมทางธุรกิจด้วยการลงทุนเอง ดำเนินกิจกรรมในรูปของผลิต การจำหน่าย การบริการและการจัดการด้วยตนเอง ไม่รับคำสั่งจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น และรับผิดชอบต่อการเสี่ยงทางธุรกิจทุกชนิดด้วยตนเอง โดยกิจการนั้นจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ได้

กรมสามัญศึกษา (2535 ค: 15) ได้ให้ความหมายการประกอบอาชีพอิสระไว้ว่า คือ การรวมกลุ่มของนักเรียน เพื่อหารายได้ระหว่างเรียนโดยมีการวางแผน การจัดการและดำเนินการด้วยกลุ่มตนเองตามสภาพเวลา กำลังความสามารถ จนก่อให้เกิดคุณธรรมและเห็นช่องทางในการประกอบอาชีพ

ประเชิญ ครูไพศาล (2537: 312) กล่าวถึงความหมายของอาชีพอิสระว่า เป็นการประกอบธุรกิจของตนเอง หรือการลงทุนร่วมกับบุคคลอื่น เป็นนายจ้างของตนเอง ไม่ว่าธุรกิจนั้นจะเล็กหรือใหญ่ ไม่มีเงินเดือนหรือรายได้ที่แน่นอนตายตัว กำไรที่เป็นผลตอบแทนจากการลงทุนจะเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดความพยายามมานะอดทนในการทำงาน ตัวอย่างของอาชีพอิสระนี้ ได้แก่ การเปิดร้านอาหาร ร้านตัดเย็บเสื้อผ้า จัดดอกไม้ รับเลี้ยงเด็ก เป็นต้น

กรมการจัดหางาน (2541: 1) การประกอบอาชีพอิสระ คือ การประกอบกิจการส่วนตัวต่างๆ ในการผลิตสินค้าหรือบริการที่ถูกต้องตามกฎหมาย เป็นธุรกิจของตนเองไม่ว่าธุรกิจนั้นจะเล็กหรือใหญ่ก็ตาม มีอิสระในการกำหนด รูปแบบและวิธีดำเนินงานของตนเองได้ตามความเหมาะสม ไม่มีเงินเดือนหรือรายได้ที่แน่นอน ผลตอบแทนที่ได้รับคือเงินกำไรจากการลงทุน

นวรรตน์ ปลื้มสติ (2544: 35) กล่าวว่า อาชีพอิสระ หมายถึง การที่บุคคลสามารถหารายได้ โดยไม่มีนายจ้าง และไม่อยู่ในฐานะลูกจ้าง หรือการที่บุคคลเป็นเจ้าของกิจการหรือดำเนินการในรูปของหุ้นส่วนอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยใช้ความรู้ความสามารถที่บุคคลมีอยู่เป็นพื้นฐาน ด้วยการลงทุนในรูปแบบของการผลิต การจำหน่าย หรือการให้บริการเพื่อมุ่งหวังกำไร กิจการนั้นอาจมีขนาดเล็กหรือใหญ่ก็ได้ ที่สำคัญต้องมีเจตคติที่ดีกับอาชีพนั้นๆ และเป็นอาชีพสุจริต

ละอองดาว นำเจริญ (2546: 9) กล่าวว่า อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพส่วนตัวที่เป็นเจ้าของกิจการเอง หรือเป็นหุ้นส่วนในธุรกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง มีรายได้เป็นของตนเองหรือไม่อยู่ในฐานะลูกจ้างใคร มีอิสระในการบริหารงาน สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองในทุกเรื่อง

จะเห็นว่าอาชีพอิสระเปิดโอกาสให้ทุกคนได้เป็นเจ้าของกิจการต่างๆ ถ้าบุคคลเหล่านี้มีความพยายามแม้แต่ผู้ด้อยโอกาสอย่างผู้ต้องขังก็สามารถประกอบอาชีพได้เพราะ ส่วนใหญ่บุคคลเหล่านี้ไม่ชอบใช้ความคิดที่ซับซ้อนมากนักแต่จะใช้ฝีมือแทน

สุกัญญา วงศ์วิมลกุล (2546: 10) กล่าวว่า อาชีพอิสระ หมายถึง การประกอบธุรกิจของตนเอง อาจจะเป็นขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ขึ้นอยู่กับกำลัง ความสามารถ และความขยันหมั่นเพียรและเวลาของผู้ประกอบการ

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546: 30) กล่าวว่า อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพส่วนตัวที่ สุจริตมีความเป็นอิสระในการจัดการ การบริหารงาน แรงงานและทุน โดยใช้ความรู้ ความสามารถที่มีอยู่เป็นพื้นฐาน สามารถสร้างงานและรายได้ด้วยตนเอง ไม่มีนายจ้างและไม่อยู่ใน ฐานะลูกจ้าง เป็นอาชีพที่ช่วยแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจและการว่างงานได้

วิภารัตน์ พูลสวัสดิ์ (2549: 9) กล่าวว่า อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพที่ บุคคลมีโอกาสดำเนินงาน และตัดสินใจในการประกอบอาชีพของตนเองโดยใช้ความรู้ ความสามารถประสบการณ์ และความพร้อมทางด้านต่างๆ มาสร้างงานให้ตนเองได้โดยไม่ต้อง พึ่งพาการจ้างงานที่เป็นระบบ สามารถเป็นนายของตนเองและอยู่ได้ด้วยตนเองตลอดจนพึ่งตนเอง (Self-Reliance) ได้ในที่สุด

กล่าวโดยสรุปได้ว่า อาชีพอิสระ หมายถึง อาชีพซึ่งบุคคลผู้ประกอบการอาชีพ สร้างขึ้นมาเอง หารายได้โดยตนเอง ไม่มีนายจ้างและไม่อยู่ในฐานะลูกจ้าง ตัดสินใจเอง เป็นนายตนเอง อาจเป็นเจ้าของกิจการหรือดำเนินการในลักษณะการเป็นหุ้นส่วน กระบวนการ ประกอบอาชีพอิสระนั้นจำแนกได้เป็น 3 ด้าน คือ การผลิต การขาย และการบริการ โดย ผู้ประกอบการต้องใช้ความรู้ความสามารถในการดำเนินงานอาจเลือกทำเฉพาะด้านหรือดำเนินการ ครบทั้ง 3 ด้าน ขึ้นอยู่กับความพร้อม ด้านความสามารถ ขนาดของธุรกิจ เงินทุน และความ ต้องการของตลาด การประกอบอาชีพดังกล่าวเป็นการประกอบกิจการส่วนตัวมีอิสระในการ กำหนดรูปแบบ กำหนดวิธีการดำเนินงานด้วยตนเองผลตอบแทนที่ได้คือกำไรจากการลงทุน ซึ่งมีความเสี่ยงต่อความล้มเหลว ผู้ประกอบการจึงต้องมีความบากบั่น ขยันอดทน พยายามช่วยเหลือ ตนเองประคับประคองให้กิจการคงอยู่ได้ กิจการอาจมีขนาดใหญ่หรือเล็กขึ้นอยู่กับความสามารถ ของผู้ประกอบการ สิ่งสำคัญในการประกอบอาชีพอิสระ คือ ผู้ประกอบอาชีพต้องมีเจตคติที่ดีต่อ อาชีพนั้นๆ เข้าใจอาชีพ เข้าใจลักษณะของภาวะเศรษฐกิจสังคม และต้องประกอบอาชีพด้วยความ สุจริตภายใต้กฎหมายของสังคม

2.1.2 ประเภทอาชีพอิสระ

มีผู้แบ่งประเภทของอาชีพอิสระไว้ ดังนี้

ทบวงมหาวิทยาลัย (2526: 23) ได้จัดหมวดหมู่ของอาชีพที่เยาวชนเป็นผู้ประกอบอาชีพอิสระไว้ 3 ประเภท คือ

1. ประเภทค้าขาย ได้แก่ ขายของชำ ขายข้าวแกง ขายเสื้อผ้าสำเร็จรูปขายของเล่นสำหรับเด็ก ขายเครื่องเขียนแบบเรียน ขายผักผลไม้ ขายอุปกรณ์การเกษตร และขายเครื่องสำอาง

2. ประเภทบริการ ได้แก่ รับจ้างทั่วไป รับเหมาก่อสร้างทั่วไป เสริมสวย รับซ่อมผ้า ขั้บรดส่งผู้โดยสาร รับซ่อมจักรยาน และจักรยานยนต์

3. ประเภทเกษตรกรรม ได้แก่ ทำไร่ ทำนา และกสิกรรม

สัญญา จัดตานนท์ (2527: 16) อธิบายว่าอาชีพอิสระหรืออาชีพส่วนตัวถ้าจะแบ่งตามระดับความสามารถในการประกอบอาชีพแล้วอาจแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ 3 กลุ่ม คือ

1. กลุ่มอาชีพที่มีทักษะหรือความรู้ในระดับสูง เช่น แพทย์ วิศวกร หนายความ ผู้ตรวจบัญชี ครู-อาจารย์ เป็นต้น

2. กลุ่มอาชีพที่ใช้ทักษะหรือความรู้ในระดับที่ต่ำกว่าอนุปริญญา คือ ช่างต่างๆ เช่น ช่างเครื่องยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างวิทยุ เขียนแบบ ตัดเสื้อ เสริมสวย เย็บหนัง เป็นต้น

3. กลุ่มอาชีพที่ไม่ต้องใช้ทักษะหรือวิชาชีพอย่างหนึ่งอย่างใดโดยเฉพาะ เช่น ผู้ประกอบอาชีพขายของชำ ขายข้าวแกง ค้าหนังสือต่างๆ ทำฟาร์มเลี้ยงสัตว์ หาบแร่แฝงลอย ขั้บรดแท็กซี่ ตลอดจนรับสินค้ามาขายเอง เป็นต้น

อาชีพอิสระแบ่งตามการประกอบการของเยาวชน คณะอนุกรรมการเฉพาะกิจจัดพิมพ์สมุดภาพ และผลงานเยาวชนไทย ในคณะกรรมการจัดงานปีเยาวชนสากล พ.ศ. 2528 โดยเฉลียว บุรีภักดี และคนอื่นๆ (2529) ได้แบ่งอาชีพอิสระที่เยาวชนได้ประกอบอย่างเป็นผลสำเร็จออกเป็น 7 ประการ คือ

1. ประเภทค้าขาย
2. ประเภทช่างฝีมือ
3. ประเภทเกษตรกรรม
4. ประเภทศิลปป็น
5. ประเภทธุรกิจ
6. ประเภทกีฬา
7. ประเภทบริการ

กรมวิชาการ (2530: 4) ได้จำแนกประเภทของการประกอบอาชีพอิสระไว้
ดังนี้

1. ด้านอุตสาหกรรม
2. ด้านเกษตรกรรม
3. ด้านคหกรรม
4. ด้านพาณิชยกรรม
5. ด้านศิลปหัตถกรรม

พิมพ์รัตน์ อินทรศัพท์ (2531: 163-166) ได้แบ่งประเภทของอาชีพอิสระไว้

5 ประเภท กล่าวคือ

1. กิจการจำหน่ายประเภทสินค้าอุปโภค อันได้แก่ ร้านค้าย่อยที่จำหน่ายของใช้ประจำ ร้านทุกชนิด ร้านจำหน่ายอุปกรณ์เครื่องไฟฟ้า ประปา วัสดุก่อสร้าง และรวมถึงตลาดสด ตลาดนัด ที่เป็นแหล่งเลือกซื้อสินค้าของลูกค้าอีกด้วย ตลอดจนรถเร่ขายสินค้าบางชนิดที่ไม่มีจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าหรือร้านค้าย่อยโดยทั่วไป
2. กิจการจำหน่ายประเภทอาหาร อันได้แก่ ร้านอาหาร แผงลอยอาหาร และรถเข็นอาหาร เป็นต้น
3. กิจการผลิตสินค้า ได้แก่ การผลิตสินค้าอุปโภคและบริโภค ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ เช่น โรงงานผลิตอาหาร ทำขนมปัง (เบอเกอร์รี่) อาหารสำเร็จรูปต่างๆ และโรงงานตามครัวเรือน โรงงานจากพวกหัตถกรรม ศิลปกรรม เป็นต้น
4. กิจกรรมด้านบริการ ได้แก่ งานบริการแก่ชุมชน เช่น บริการรับถมดิน บริการรักษาความปลอดภัย บริการกำจัดปลวก บริการขนส่ง บริการซักรีดเสื้อผ้า บริการเสริมสวยบริการท่องเที่ยว บริการโรงแรม เป็นต้น
5. กิจการการประกอบตามสายวิชาชีพ ได้แก่ อยู่ซ่อมรถ บริษัทรับเหมาก่อสร้าง คลินิกทุกประเภท สำนักงานบัญชี สำนักงานทนายความ สำนักงานที่ปรึกษาด้านธุรกิจ สำนักงานประกอบอาชีพทางวิศวกรรมการออกแบบ เป็นต้น

เจียรนัย ทรงชัยกุล (2533: 415) แบ่งประเภทอาชีพอิสระออกเป็น 4
ประเภท ดังนี้

1. อาชีพอิสระด้านการค้าขายปลีก เช่น ขายพวงมาลัย เครื่องประดับ ของใช้เบ็ดเตล็ดในครัวเรือน เสื้อผ้าสำเร็จรูป ผัก ผลไม้ เครื่องดื่ม ของขบเคี้ยว ไอศกรีม สลากกินแบ่งรัฐบาล เครื่องเขียนและแทป เป็นต้น

2. อาชีพอิสระด้านบริการ เช่น ตัดหญ้า ตกแต่งสนาม ชักரிดเสื้อผ้า ฝนมิดและกรรไกร ส่งหนังสือพิมพ์ ถ่ายสำเนาเอกสาร ห่อพัสดุไปรษณีย์ จัดดอกไม้ ให้เช่าหนังสือ หรือ วิดีทัศน์ ซ่อมรองเท้า ซ่อมกระเป๋า ซ่อมร่ม และซ่อมเสื้อผ้า เป็นต้น

3. อาชีพอิสระด้านเกษตรกรรม เช่น ปลูกผักสวนครัว พืชสมุนไพร ไม้ผล ไม้ดอก ไม้ประดับ ขยายพันธุ์ต้นไม้ เพาะเห็ด เพาะถั่วงอก เลี้ยงนก กระจ่าง เป็ด ไก่ หมู กบ ผึ้ง และเพาะเลี้ยงลูกน้ำ เป็นต้น

4. อาชีพอิสระด้านหัตถกรรมและธุรกิจในครัวเรือน เช่น ทำขนมอบ อาหารแห้ง ดอกไม้ประดิษฐ์ ของเล่นสำหรับเด็ก ของที่ระลึก วาว ร่ม พรหมเช็ดเท้า ไม้กวาด เครื่องปั้นดินเผา เจียรนัยอัญมณี ทอผ้า และตัดเย็บเสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

สำนักงานพาณิชย์ จังหวัดอุบลราชธานี (2534: 19-20) อาชีพอิสระแบ่งตาม การสำรวจการประกอบอาชีพในจังหวัดอุบลราชธานี ได้แบ่งกลุ่มอาชีพอิสระเป็น 6 กลุ่มอาชีพ คือ

1. กลุ่มอาชีพค้าขาย
2. กลุ่มอาชีพช่างฝีมือ
3. กลุ่มอาชีพเกษตรกรรม
4. กลุ่มอาชีพศิลปิน
5. กลุ่มอาชีพธุรกิจ
6. กลุ่มอาชีพบริการ

กรมสามัญศึกษา (2535 ค: 15) ได้แบ่งประเภทการประกอบอาชีพอิสระเป็น 2 ประเภท คือ 1. อาชีพอิสระ และ 2. อาชีพรับจ้าง ดังนี้

1. อาชีพอิสระ โดยแบ่งเป็น

1.1 อาชีพผู้ผลิต ได้แก่ อาชีพที่ผู้ดำเนินการผลิตชิ้นงานเพื่อจำหน่าย เช่น งานประดิษฐ์ ผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ เครื่องปั้นดินเผา ผลิตผลทางการเกษตร เป็นต้น

1.2 อาชีพบริการ ได้แก่ อาชีพที่ผู้ดำเนินการได้เอื้ออำนวยความสะดวก หรือให้บริการแก่ ผู้บริโภค เช่น ช่างซ่อมวิทยุโทรทัศน์ แม่ค้า ช่างตัดผม ช่างเสริมสวย เป็นต้น

2. อาชีพรับจ้าง หมายถึง อาชีพใดก็ตามที่ผู้ประกอบอาชีพไม่ได้เป็นเจ้าของกิจการเอง แต่ทำงานภายใต้ระบบหรือข้อกำหนดของหน่วยงาน หรือนายจ้างที่ตนสังกัดอยู่ เช่น ข้าราชการ ลูกจ้างรัฐวิสาหกิจ พนักงานห้างร้าน บริษัท ฯลฯ เป็นต้น

นราทร (2539: 18) ได้แบ่งประเภทของอาชีพอิสระไว้เป็น 2 กลุ่มอาชีพ คือ

1. กลุ่มอาชีพที่ได้รับความรู้จากสถานศึกษา หรือสถาบันต่างๆ ได้แก่ สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัย วิทยาลัย หรือโรงเรียน กลุ่มนี้ค่อนข้างมีระบบหรือหลักสูตรแน่นอน เช่น แพทย์ วิศวกร ทนายความ นักธุรกิจ ช่างตัดผม ช่างตัดเสื้อ เป็นต้น
2. กลุ่มอาชีพที่ไม่ได้รับความรู้จากสถานศึกษาหรือสถาบันต่างๆ ได้แก่ การเรียนรู้จากบรรพบุรุษ ศึกษาด้วยตนเอง และการฝึกประสบการณ์จากแหล่งประกอบอาชีพโดยตรง เช่น ช่างซ่อมรถ ช่างทาสี เพาะเห็ด ค้าของชำ เป็นต้น

นวรรตน์ ปลื้มสติ (2544: 6) ได้แบ่งประเภทของอาชีพอิสระออกเป็น 3 ด้าน ดังนี้ คือ อาชีพอิสระด้านการผลิต ได้แก่ การเพาะถั้ว การประดิษฐ์ของชำร่วย และผลิตเสื้อผ้าสำเร็จรูป อาชีพอิสระด้านการขาย ได้แก่ ขายอาหาร ขายเทปเพลง และขายเครื่องสำอาง และอาชีพอิสระด้านบริการ ได้แก่ เสริมสวย ซ่อมแซมผ้า และซ่อมรองเท้า

กล่าวโดยสรุป ประเภทอิสระที่กล่าวมาข้างต้นพอสรุปได้ว่า มีวิธีการแบ่งประเภทอาชีพอิสระได้หลากหลายขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันออกไป เช่น แบ่งตามระดับความรู้ แบ่งตามความเหมาะสมของวัย แบ่งตามหลักวิชาการ แบ่งตามลักษณะงาน และแบ่งตามลักษณะการเรียนรู้ของผู้เรียน เป็นต้น สำหรับการทบทวนครั้งนี้ผู้วิจัยได้แนวคิดการแบ่งประเภทของอาชีพอิสระจากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2533: 578) โดยแบ่งประเภทของอาชีพอิสระออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านการผลิต ได้แก่ การเพาะต้นไม้ การทำของประดิษฐ์ต่างๆ ด้านการขาย ได้แก่ การขายอาหาร การขายวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ และด้านการบริการ ได้แก่ ร้านเสริมความงาม ทำผม ทำเล็บ และร้านรับซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ซึ่ง 3 ด้านดังกล่าวเป็นกลุ่มอาชีพอิสระที่สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค และเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายในการทำวิจัยครั้งนี้

2.2 ความสำคัญในการประกอบอาชีพอิสระ

กุนนาร์ (สัญญา จัตตานนท์. 2541: 12; อ้างอิงจาก Gunnar.N.d.) กล่าวว่า อาชีพอิสระจะเป็นทางออกที่สำคัญยิ่งในการแก้ปัญหาการว่างงานของประชากรในประเทศ และการประกอบอาชีพอิสระยังเป็นการปลูกฝังประชาธิปไตย ส่งเสริมบุคคลให้ปกครองตนเอง ตลอดจนทำให้สามารถแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่เกิดขึ้นได้

ยุพิน ประจวบเหมาะ (2531: 15) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การประกอบอาชีพอิสระ: หนทางแก้ปัญหาการว่างงานของบัณฑิตเศรษฐศาสตร์ พบว่า ผู้สำเร็จการศึกษายังพบปัญหาการว่างงานในระดับที่ละเอียดไม่ได้ และการจัดการศึกษาของประเทศที่ผ่านมายังไม่สอดคล้องกับการมีงานทำ การแก้ไขปัญหาการว่างงานมีปัจจัยที่เป็นข้อจำกัดหลายประการ การประกอบอาชีพอิสระ

จึงเป็นหนทางใหม่ที่ได้รับความสนใจ นำมาใช้แก้ไขปัญหการว่างงานของผู้มีการศึกษา เพราะนอกจากจะเป็นการสร้างงานให้ตนเองในระยะแรกแล้วยังเป็นการขยายการจ้างงานต่อไปในอนาคตได้ด้วย

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546: 33) กล่าวว่า อาชีพอิสระมีความสำคัญหลายประการดังนี้

1. มีความสำคัญในการสร้างงานให้ตนเอง
2. มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษา
3. มีความสำคัญในการแก้ไขปัญหการว่างงาน
4. มีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ
5. มีความสำคัญในการพัฒนาประเทศ

กล่าวโดยสรุป ความสำคัญของการประกอบอาชีพอิสระ คือ ช่วยให้ผู้คนมีอาชีพมีรายได้ส่งผลให้มีสุขภาพกายสุขภาพจิตที่ดี เนื่องจาก มีสภาพคล่องทางเศรษฐกิจครอบครัว บุคคลมีภาวะความเครียดจากการว่างงานลดลง ช่วยลดปัญหาการว่างงานของประเทศ บุคคลมีความก้าวหน้าในชีวิต ภาวะเศรษฐกิจของบุคคล ชุมชน และประเทศพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น ก่อให้เกิดความเจริญในประเทศต่อไปในอนาคต

2.3 คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพอิสระ

คุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพอิสระ ควรมีบุคลิกภาพในการเสริมสร้างตนเอง ให้เป็นผู้มีความสนใจที่จะประกอบอาชีพอิสระให้ประสบผลสำเร็จ ดังที่ปราโมทย์ เจนการ (2523: 56) ได้วิเคราะห์องค์ประกอบของความเป็นผู้ประกอบการด้านคุณลักษณะองค์ประกอบเชิงมนุษย์จำนวน 10 ประการ ได้แก่

1. คุณลักษณะของความไม่เชื่อโชคลาง ความพยายามและความรอบคอบ
2. คุณลักษณะของการคิดค้นประดิษฐ์ด้วยความมีเหตุผล
3. คุณลักษณะของความเป็นผู้นำในด้านต่างๆ
4. คุณลักษณะของความสามารถในการกล้าเสี่ยงที่จะดำเนินการธุรกิจ
5. คุณลักษณะความมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์
6. คุณลักษณะความกล้าเสี่ยงอย่างสมเหตุผลในแง่ของการลงทุน
7. คุณลักษณะของความสามารถและความเชื่อมั่นในสังคมเชิงธุรกิจ
8. คุณลักษณะของความเชื่อในอิทธิพลจากการควบคุมภายใน
9. คุณลักษณะของความสามารถในการรับรู้และการเห็นช่องทางดำเนินธุรกิจ
10. คุณลักษณะของการมีแรงจูงใจและค่านิยมที่ดีในการทำงาน

เจลีเยว สุวรรณกิตติ (2530: 7-6) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพอิสระ และหลักการส่งเสริมการประกอบอาชีพอิสระดังต่อไปนี้

1. มีความอดทนในการทำงานหนักได้
2. มีความเชื่อมั่นในตนเอง
3. ในการประกอบกิจการใดๆ มักจะตั้งเป้าหมายสูงและสามารถปฏิบัติได้
4. เป็นผู้มีความกระตือรือร้นอยู่เสมอ
5. ไม่เบื่อง่ายไม่ชอบอะไรทั้งอะไรรกกลางคัน เมื่อพบอุปสรรค
6. มีหลักในการแก้ปัญหาอย่างไม่เสื่อมคลาย
7. รู้จักใช้คน
8. รู้จักใช้ความคิดแต่หนักหลังเป็นบทเรียน
9. มีความคิดริเริ่มและกล้ารับผิดชอบต่อการริเริ่มต่างๆ
10. เห็นคุณค่าของเงิน

กรมวิชาการ (2530: 30) ได้วิเคราะห์คุณลักษณะบางประการของผู้ประกอบการของผู้ประสบความสำเร็จในอาชีพอิสระ พบว่า คุณลักษณะที่สำคัญหลายประการที่ทำให้ผู้ประกอบอาชีพประสบความสำเร็จได้แก่ อดทน หนักแน่น ขยันเอาใจใส่ ซื่อสัตย์ ประหยัด และตั้งใจทำงาน

ยุพิน องค์กรนนท์ (2533: 15) ได้แบ่งองค์ประกอบคุณลักษณะที่สำคัญในการประกอบอาชีพอิสระออกเป็น 2 องค์ประกอบใหญ่ คือ

องค์ประกอบที่ 1 มีองค์ประกอบต่างๆ ดังนี้

1. การรักษาความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพ ประกอบด้วยตัวแปร ความอดทน มีความหนักแน่น ตั้งใจทำงาน ช่างสังเกต รู้จักวางแผน และรู้จักแก้ปัญหาเฉพาะหน้า
2. รักษาความสำเร็จในการประกอบอาชีพ ประกอบด้วยตัวแปร ความพยายาม มีมนุษยสัมพันธ์ ความขยัน ความกระตือรือร้น และความคิดริเริ่ม
3. ความมั่นใจในการประกอบอาชีพ ประกอบด้วยตัวแปร การกล้าตัดสินใจ การกล้าเสี่ยงลงทุน และความเชื่อมั่นในตนเอง
4. การรักษาความมั่นคงในการประกอบอาชีพ ประกอบด้วยตัวแปร รู้จักประหยัด การเห็นคุณค่าของเงิน ความรับผิดชอบ ความละเอียดรอบคอบ และความซื่อสัตย์
5. ความคล่องตัวในการประกอบอาชีพ ประกอบด้วยตัวแปร ความสามารถและความเฉลียวฉลาด

องค์ประกอบที่ 2 เป็นคุณลักษณะด้านพื้นฐานความรู้ และประสบการณ์ ประกอบด้วยตัวแปร ความรู้ด้านการตลาด มีประสบการณ์ การเลือกทำเลที่เหมาะสม การจัดสถานที่ เงินทุนเพียงพอและมีความรู้เรื่องการลงทุน

กองพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม กรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย (2545: 7) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของผู้ประกอบอาชีพอิสระ ดังนี้

1. กล้าเสี่ยง อาชีพอิสระเป็นการประกอบธุรกิจส่วนตัว จึงต้องมีการลงทุนใน ขณะที่ถ้าเป็นลูกจ้างไม่ต้องลงทุนอะไร ซึ่งการลงทุนย่อมมีความเสี่ยง เพราะไม่รู้ว่าผลลัพธ์จะออกมาอย่างไร ดังนั้น ก่อนที่จะตกลงใจประกอบอาชีพใด จึงต้องพิจารณา วิเคราะห์ และไตร่ตรอง อย่างดีเสียก่อน

2. มีความคิดสร้างสรรค์ การประกอบอาชีพอิสระมิได้ยึดติดกับรูปแบบใดๆ เนื่องจากผู้ประกอบอาชีพอิสระต้องเป็นนายของตนเอง ดังนั้น ในการปรับปรุงสินค้าหรือบริการ สามารถทำได้อย่างมีอิสระ เพื่อให้ได้มาซึ่งกำไรในการดำเนินธุรกิจ

3. มีความเชื่อมั่นในตนเอง ธุรกิจแต่ละประเภทต้องการการตัดสินใจที่แตกต่าง กัน ผู้ประกอบอาชีพอิสระจึงต้องเป็นผู้ที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง ในสถานการณ์ที่ตลาดมีการ เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ธุรกิจบางประเภทสามารถสวนกระแสเศรษฐกิจโดยรวมได้ ดังนั้น ผู้ประกอบอาชีพอิสระจึงต้องมีความมั่นใจ เพื่อจะได้พาธุรกิจของตนให้ผ่านพ้นอุปสรรคต่างๆ ได้ ดังนั้น ถ้าไตร่ตรองดีแล้วว่าจะทำอะไร เมื่อไร เวลาใดจึงทำทันที

4. อดทนไม่ท้อถอย การประกอบอาชีพทุกอย่างย่อมมีทั้งกำไรและขาดทุน โดยเฉพาะเมื่อเริ่มประกอบการใหม่ๆ จะต้องประสบปัญหาและอุปสรรคบ้าง ซึ่งถือว่าเป็นเรื่อง ธรรมดา ผู้ประกอบอาชีพจึงต้องพร้อมที่จะรับข้อผิดพลาดและนำมาแก้ไขด้วยความอดทน ไม่ ท้อแท้ ท้อถอย

5. มีวินัยในตนเอง การประสบความสำเร็จในอาชีพซึ่งเราเป็นเจ้าของกิจการเอง จำเป็นจะต้องมีวินัย มีกฎระเบียบการทำงานต้องสม่ำเสมอ ถ้าขาดวินัยการประกอบอาชีพก็อาจไม่ ประสบผลสำเร็จการเป็นผู้มีวินัยนับเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้ประกอบอาชีพทุกประเภท เพราะวินัยจะ เป็นสิ่งที่คอยกำหนดให้ผู้ประกอบการปฏิบัติงานตามแผนงานที่ได้วางไว้ ถ้าผู้ประกอบการขาดวินัย ธุรกิจย่อมจะต้องประสบกับการขาดทุน และล้มเหลวไปในที่สุด

6. มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพ ไม่ว่างานนั้นจะเป็นงานที่มีเกียรติหรือไม่ ผู้ประกอบ อาชีพอิสระจะต้องรักในงานที่ทำ และให้เกียรติกับงานนั้นๆ เสมอ

7. มีความรอบรู้ การประกอบอาชีพอิสระจะต้องรับรู้ข่าวสารอยู่เสมอ เพื่อปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปเร็วมาก ประโยชน์ของการรับรู้ข่าวสารจะทำให้สามารถปรับปรุงธุรกิจของตนเองให้ทันสมัยอยู่ตลอดเวลา ผลที่ได้ก็คือกำไร

8. มีมนุษยสัมพันธ์ การประกอบอาชีพอิสระ จะต้องเป็นผู้มีมนุษยสัมพันธ์อันดี เพื่อผลประโยชน์ในธุรกิจของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นลูกค้า บุคคลรอบข้าง หรือคู่แข่งกันก็ตาม เพราะการมีมนุษยสัมพันธ์อันดี จะทำให้มีความคล่องตัวในการดำเนินงานเป็นอย่างดี

9. มีความซื่อสัตย์ ผู้ประกอบอาชีพอิสระจะต้องมีความซื่อสัตย์และจริงจังต่อลูกค้า การบริการลูกค้าให้เกิดความประทับใจในการขายสินค้าหรือบริการและกลับมาใช้บริการอีกเป็นหัวใจสูงสุด เพื่อผลประโยชน์ต่อธุรกิจและต่อตัวเองในที่สุด

10. มีความรู้พื้นฐานในการเริ่มทำธุรกิจ การที่จะทำอะไรสักอย่างหนึ่งเราควรได้รู้จักสิ่งที่จะทำอย่างน้อยให้รู้ว่าทำจากอะไร ชื่อวัตถุดิบจากไหนตลาดอยู่แหล่งใด และหากต้องการทราบข้อมูลเพิ่มเติมจะหาได้จากที่ไหน

11. มีการพัฒนาตนเอง ให้มีคุณลักษณะเหมาะสมกับการประกอบอาชีพอิสระ เมื่อมีความรู้พื้นฐานในการประกอบอาชีพแล้ว ก็ควรได้มีการศึกษาอบรมเพื่อพัฒนารูปแบบของสินค้าหรือบริการ อีกทั้งยังต้องพัฒนาตนเองให้มีคุณลักษณะเหมาะสมกับการประกอบอาชีพนั้นๆ เช่น หากเป็นช่างเสริมสวยก็ต้องพัฒนาตนเองให้ดูสวยงาม เมื่อลูกค้าเห็นได้ดูน่าเชื่อถือหรือหากเลือกที่จะขายอาหาร ผู้ขายก็ควรแต่งตัวให้ดูสะอาด ไม่สูบบุหรี่ขณะทำอาหาร เป็นต้น

ฮาร์ริส (Harris, 1968: 331-355) ได้ศึกษาคุณลักษณะทางด้านสังคมและด้านจิตใจของผู้ประกอบการชายในจอร์เจีย และพบว่า ผู้ประกอบการจะต้องมีประสบการณ์ทางอาชีพ มีความสามารถด้านผู้นำ ความสามารถในการรับรู้โอกาสทางธุรกิจ ความสามารถในการจัดการแรงจูงใจด้านกำไร และเฉพาะกรณีของในจอร์เจีย นั้น คนส่วนใหญ่ยังขาดแคลนทักษะทางธุรกิจอยู่มาก ดังนั้น จะเห็นได้ว่าความสามารถในการรับรู้โอกาสทางธุรกิจ ความมีเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์และด้านแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์จึงเป็นคุณลักษณะที่ผู้ประกอบการควรจะมีเป็นอย่างยิ่ง

บอร์แลนด์ (Borland, 1975: 771-A) ได้ทำการตรวจสอบคุณลักษณะของนักศึกษาที่มีความต้องการเป็นผู้ประกอบการในอนาคต พบว่า นักศึกษาที่มีความต้องการที่จะก่อตั้งบริษัทของตนเองจะมีคุณลักษณะสองประการคือ มีแรงจูงใจสูงและมีความเชื่อในการควบคุมภายในมากกว่าการถูกควบคุมโดยอิทธิพลอื่นๆ

ชุมปีเตอร์ (Schumpeter, 1975: 47) นักเศรษฐศาสตร์มีชื่อเสียงเชื้อชาติออสเตรีย ผู้มีผลงานมากมายที่แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศก็คือ ตัวผู้ประกอบการนั่นเอง ท่านผู้นี้ได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับ “ผู้ประกอบการ” ไว้ว่า

เป็นบุคคลที่ทำการคิดค้นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ โดยมีสาระสำคัญห้าประการ กล่าวคือ ประการแรก ได้แก่ การเสนอสินค้าชนิดใหม่ๆ หรือสินค้าที่มีคุณภาพแตกต่างออกไป ยังไม่มีในท้องตลาด ขณะนั้น ประการที่สอง ได้แก่ การนำเอากรรมวิธีการผลิตใหม่ๆ ที่ยังมิได้มีการใช้ในการผลิตสินค้า ณ ที่ใดๆ มาก่อน มาใช้ดำเนินการผลิตสินค้าของตน ประการที่สาม ได้แก่ การเปิดตลาดแห่งใหม่เพื่อการขายสินค้าหรือบริการ ประการที่สี่ ได้แก่ การค้นพบวัตถุดิบใหม่ๆ และนำมาใช้ในการผลิตสินค้า ประการสุดท้าย ได้แก่ การดำเนินการจัดตั้งองค์การอุตสาหกรรมขึ้นใหม่ อันเป็นกิจการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาในระบบเศรษฐกิจของประเทศ ฉะนั้นลักษณะของผู้ประกอบการอีกประการหนึ่งคือ ด้านการคิดค้นประดิษฐ์ จึงสามารถแข่งกับคู่แข่งรายอื่นๆ ได้

เมลลอน (Mellon, 1976: 5446-A) ได้ศึกษาผู้ที่เป็นเจ้าของกิจการวิทยาลัยธุรกิจในประเทศสหรัฐอเมริกา พบว่า คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับการประกอบการ ได้แก่ ความกล้าเสี่ยงอย่างสมเหตุสมผล การชอบคิดค้นสิ่งแปลกๆ ใหม่ การตัดสินใจได้อย่างมีประสิทธิภาพและเป็นผู้ที่สามารถผสมผสานปัจจัยการผลิต คือ ทุนที่ดินและแรงงานได้อย่างดี ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า คุณลักษณะของผู้ประกอบการที่จะทำธุรกิจก้าวหน้าได้คือ ความกล้าเสี่ยงอย่างสมเหตุสมผล และด้านการคิดค้นประดิษฐ์

ฮอว์นาคส์ และออบาด์ (Honads and Aboud, 1979: 12) ได้ทำการวิจัยผู้ประกอบการอาชีพอิสระเป็นชาย 60 คน พบคุณลักษณะเด่นของผู้ประกอบการอาชีพอิสระ 5 ประการ ได้แก่

1. มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง
2. ชอบอิสระรักงานเสรี
3. ชอบเป็นผู้นำ
4. มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง
5. ไม่สนใจเสียงวิพากษ์วิจารณ์ หรือไม่เห็นด้วยกับความคิดของผู้อื่น

เคลก และแบร์โรว์ (Clegg and Barrow, 1984: 2) ได้ระบุคุณสมบัติที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพอิสระไว้ 12 ประการ ดังนี้

1. มีแรงจูงใจ
2. มีความคิดริเริ่ม
3. รู้จักถอยเพื่อจะสู้ต่อ
4. มีความสามารถที่จะทำอะไรได้ดี
5. มีความอดทน
6. มีความเชื่อมั่นในตนเอง

7. มีความมั่นคงทางอารมณ์
8. มีความสามารถในการเข้ากับผู้อื่น
9. มีความไวในความเข้าใจและวินิจฉัยสิ่งต่างๆ
10. มีความละเอียด
11. มีความสามารถในการเขียนและพูด
12. มีร่างกายและแรงใจ

ซึ่งเคลก และแบโรว์ ได้สรุปโดยภาพรวมจากข้างต้นไว้เป็นลักษณะเฉพาะตัวของบุคคลไว้ดังนี้ คือ

1. มีความมั่นใจในตนเองและรอบรู้
2. รู้จักถอยเพื่อที่จะก้าวไปข้างหน้า
3. ริเริ่มสร้างสรรค์
4. ตั้งเป้าหมายและพยายามไปให้ถึง และเมื่อสำเร็จก็ตั้งเป้าหมายใหม่
5. เป็นนักเสี่ยงมืออาชีพ
6. อุทิศตนให้กับอาชีพ

แมคเคลแลนด์ (McClelland, 1986: 44-45) ได้ศึกษาเรื่องคุณลักษณะของผู้ประกอบการ พบว่า ลักษณะที่น่าสนใจของผู้ประกอบการมีดังนี้

1. ต้องการความสำเร็จ
2. บรรณาความรับผิดชอบ
3. เสี่ยง (พอประมาณ)
4. การรับรู้ถึงความเป็นไปได้ของความสำเร็จ
5. ถูกกระตุ้นจากผลงาน
6. มีไฟตลอดเวลา
7. มองไกล
8. มีทักษะในการจัดการ
9. ทักษะเกี่ยวกับเงิน

มิล (Mill, 1986: 44) ได้กล่าวถึง “ความกล้าเสี่ยง” ว่าเป็นคุณสมบัติอันสำคัญของผู้ประกอบการ

เซฟเพอโร (Shapero, 1986: 45) ได้รายงานผลการศึกษาว่า คนจำนวนมากที่เริ่มธุรกิจใหม่นั้นส่วนใหญ่เป็นเพราะแรงปรารถนาที่ต้องการจะประสบความสำเร็จในอาชีพ ด้วยลำแข้งของตัวเอง หรือเป็นเพราะแรงของความขมขื่นที่พบมาในชีวิตจึงทำให้บุคคลเหล่านี้

เลี้ยงตั้งธุรกิจของตัวเอง แสดงว่าลักษณะของผู้ประกอบการที่สำคัญประการหนึ่งคือ ความต้องการความสำเร็จหรือแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์นั่นเอง

วิบเบน (Wibben. 1988) กล่าวว่า ความสามารถในการประกอบการซึ่งจัดลำดับความสำคัญ โดยผู้ประกอบการสตรี 151 คน ใน Southeastern Oklahoma ได้แก่

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับธุรกิจ
2. ความรู้เกี่ยวกับความต้องการของลูกค้า
3. ความเข้าใจขั้นตอนพื้นฐานในการเริ่มทำธุรกิจ
4. ความเข้าใจความสำคัญของการจัดการด้านเวลา และความจำเป็นด้านงาน
5. ความสามารถในการประเมินทักษะ ความรู้ และความสามารถส่วนตัว
6. ความสามารถในการใช้ทักษะสื่อสารโดยการเขียนและการพูด
7. ความเข้าใจเกี่ยวกับกำไรสุทธิและกำไรที่ยังไม่ได้คำนวณรายได้ รายจ่ายที่

แท้จริง

8. ความตระหนักถึงปัจจัยด้านมนุษยสัมพันธ์ ความรู้เกี่ยวกับรายรับ รายจ่าย
9. ความสามารถในการตีความรายงานด้านการเงิน

กล่าวโดยสรุป คุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้ประกอบอาชีพอิสระ มีองค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่ กล้าเสี่ยง มั่นใจและมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง มีความเป็นผู้นำ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ใฝ่หาความรู้ใหม่ ขยันอดทน รับผิดชอบ มีความกระตือรือร้น ซื่อสัตย์ มีมนุษยสัมพันธ์ มีความสามารถในการติดต่อสื่อสาร มีความพยายาม มีความไวในการเข้าใจและปรับตัวได้เหมาะสมกับสภาพสังคม

2.4 ปัญหาการประกอบอาชีพอิสระ

การศึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่ทำให้เด็กและเยาวชนไม่ประกอบอาชีพอิสระมีหลายแนวคิด ดังนี้

ศรีสง่า กรรณสูต และสาโรช บัวศรี (2521: 103) ให้ข้อคิดว่าสาเหตุที่ทำให้ผู้สำเร็จการศึกษาไม่นิยมประกอบอาชีพอิสระ เพราะค่านิยมของสังคมไทยโดยทั่วไปนิยมยกย่องข้าราชการและปลูกฝังค่านิยมในการรับราชการให้แก่เด็กว่า การประกอบอาชีพอิสระจะมีการเสี่ยงต่อการขาดทุนต่อความล้มเหลวมากกว่าเป็นลูกจ้างการจัดการศึกษาไม่เน้นการประกอบอาชีพอิสระขาดประสบการณ์ในการประกอบการค้าเพราะอาชีพทั้งหลายจะเกี่ยวพันกับธุรกิจทั้งสิ้น ถ้าหากพื้นเพของนักเรียนไม่ได้อยู่ในอาชีพนั้นก็จะขาดความรู้ไม่มีประสบการณ์จะทำให้ลำบากใจในการประกอบอาชีพอิสระการทำงานเป็นลูกจ้างจึงง่ายกว่า

การมีเจตคติที่ไม่ถูกต้องต่องานอาชีพบางประการของคนไทยนั้น พิจารณาได้จากความคิดเห็นของ ไพฑูรย์ เครือแก้ว (2528: 131-133) ที่ได้แสดงความคิดเห็นต่อนิสัยในการเลือกอาชีพของคนไทยว่า คนไทยไม่นิยมชวนขายต่อสู่ทำงานหนักเพื่อความสำเร็จในชีวิต คนไทยชอบทำงานเบาๆ ไม่ต้องดิ้นรนรับผิชอบ ชอบมีฐานะที่ขึ้นอยู่กับผู้อื่น มีเงินเดือน ไม่นิยมการเป็นพ่อค้า ถ้าจะดำเนินธุรกิจคนไทยจะยึดความโก้เก๋ในการดำเนินงานมากกว่าเนื้อหาของงาน

ปัญหาการประกอบอาชีพอิสระในประเทศไทย เป็นปัญหาเรื้อรังมานานถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งมาจากเหตุผลหลายประการแต่ที่ชัดเจนคือ เจตคติ หรือเจตคติในการประกอบอาชีพนั่นเอง ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจพัฒนาเจตคติในการประกอบอาชีพอิสระให้นักเรียน เพื่อให้นักเรียนจะได้มีความคิด ความรู้สึกที่ดีในการประกอบอาชีพอิสระ เพื่อจะได้ประกอบอาชีพอิสระในอนาคต ซึ่งเป็นการแก้ปัญหาการว่างงานได้โดยตรง หรือประกอบอาชีพเสริมเพื่อเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัว

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546: 38) กล่าวว่า ปัญหาที่ทำให้เด็กและเยาวชนไม่ประกอบอาชีพอิสระ เพราะค่านิยมของสังคมไทยโดยทั่วไปนิยมยกย่องข้าราชการและปลูกฝังค่านิยมในการรับราชการให้แก่เด็ก คนไทยไม่นิยมชวนขายต่อสู่ทำงานหนัก เพื่อความสำเร็จ ปัญหาที่เด่นชัดที่สุดคือ มีเจตคติที่ไม่ดีในการประกอบอาชีพอิสระ

กล่าวโดยสรุป ปัญหาการประกอบอาชีพอิสระ คือ บุคคลขาดเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระ รู้สึกต่ำต้อยในการประกอบอาชีพอิสระ ขาดความรู้ความเข้าใจในการประกอบอาชีพอิสระ ดังนั้นสถานศึกษาหรือหน่วยที่เกี่ยวข้องควรจะเห็นความสำคัญของอาชีพอิสระและให้ข้อมูลข่าวสารแก่เยาวชน เพื่อสร้างเสริมให้เยาวชนมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพอิสระและสามารถมีแนวทางในการประกอบอาชีพได้หลากหลายในอนาคต

2.5 ปัจจัยสำคัญของการประกอบอาชีพอิสระ

2.5.1 ปัจจัยหลักในการประกอบอาชีพอิสระ

จากการศึกษาค้นคว้าเว็บไซต์ เมื่อวันที่ 7 พฤศจิกายน 2555 ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญของการประกอบอาชีพอิสระดังนี้ (http://www.ejobonline.com/article/import_freelance.php)

ปัจจัยแรก = คือทุน ทุนคือสิ่งที่จะเป็นปัจจัยพื้นฐานของการประกอบอาชีพ โดยจะต้องวางแผนแนวทางการดำเนินธุรกิจไว้ล่วงหน้าเพื่อให้ทราบว่าต้องใช้เงินทุนประมาณเท่าไร แล้วพิจารณาว่า มีเงินทุนเพียงพอหรือไม่ ถ้าไม่พอจะหาแหล่งเงินทุนจากที่ใด อาจได้จากการรวมหุ้นลงทุนกันในหมู่ญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง หรือการกู้ยืมจากหน่วยราชการ หรือสถาบัน

การเงินต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในระยะแรกไม่ควรลงทุนมากเกินไปเนื่องจาก ยังไม่ทราบความต้องการของตลาดที่แท้จริง

ปัจจัยที่สอง = คือความรู้หมายถึง ความรู้ในงานอาชีพที่จะมาประกอบอาชีพ หากไม่ต้อง ศึกษาและฝึกฝนจนเชี่ยวชาญความรู้ โดยการเรียนจากสถาบัน ที่ให้ความรู้ด้านอาชีพ ซึ่งมีทั้งของรัฐบาล และเอกชน หรือสมัคร เรียนกับชมรมต่าง ๆ หรือทำงานเป็นลูกจ้างคนอื่น หรือทดลอง ปฏิบัติด้วย ตนเอง เพื่อให้มีความรู้ เกิดทักษะ ความชำนาญ และประสบการณ์ในการประกอบอาชีพนั้น ๆ

ปัจจัยที่สาม = คือการจัดการ เป็นความสามารถในการบริหารงานของแต่ละบุคคลในการ จัดการเกี่ยวกับอาชีพของตนเอง เป็นสถานที่เกี่ยวข้องกับการวางแผน การทำงานในเรื่องคน เงิน เครื่องมือ เครื่องใช้ และ กระบวนการทำงานต่าง ๆ

ปัจจัยที่สี่ = คือการตลาด ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญอีกปัจจัยหนึ่งเพราะหากสินค้าและบริการที่ผลิตขึ้นไม่เป็นที่ติดหู ติดตาของผู้บริโภค ก็ถือว่ากระบวนการทั้งระบบไม่ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากไม่สามารถแปรสินค้าและบริการเหล่านั้นให้เป็นตัวเงินได้ ดังนั้นการวางแผนตลาด ซึ่งในปัจจุบันมีการแข่งขันสูง จึงควรได้รับการสนใจในการพัฒนาเทคนิคด้านต่างๆให้ทันสมัย เพื่อให้เป็นที่สนใจของกลุ่มเป้าหมาย

2.5.2 ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพอิสระ

สำเนาวิ ขจรศิลป์ (2534: 3-5) กล่าวว่า ในการประกอบอาชีพอิสระให้ประสบผลสำเร็จนั้น มีปัจจัยสำคัญหลายประการดังต่อไปนี้

1. คุณลักษณะที่เอื้อต่อการประกอบอาชีพอิสระของผู้ประกอบการ ได้แก่
 - 1.1 มีค่านิยมและเจตคติที่ดีต่อการประกอบอาชีพอิสระ
 - 1.2 มีใจรักงานด้านธุรกิจ
 - 1.3 มีความคิดริเริ่มด้วยตนเองและกล้ารับผิดชอบต่อการริเริ่มต่างๆ
 - 1.4 กล้าเสี่ยงอย่างมีเหตุผล
 - 1.5 มีความเชื่อมั่นในตนเอง
 - 1.6 มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาโอกาสทางธุรกิจการงาน
 - 1.7 มีความอดสาหะในการทำงาน
 - 1.8 มีความสามารถในการแก้ปัญหา
 - 1.9 มีความยึดมั่นในสัญญาการทำงาน
 - 1.10 การคำนึงถึงคุณภาพ

เหล่านั้น

- 1.11 รู้จักใช้ทรัพยากรที่จำกัด รวมทั้งใช้เวลาว่างอย่างเป็นประโยชน์
- 1.12 มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง
- 1.13 มีมนุษยสัมพันธ์ดี
2. สมรรถภาพที่จำเป็นในการประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งมีหลายด้าน ได้แก่
 - 2.1 ด้านการผลิต ต้องมีความชำนาญในกระบวนการผลิตสินค้าหรือบริการที่มีคุณภาพ ความรู้ความสามารถในด้านนี้ อาจได้รับการศึกษาในสถาบันการศึกษาจากประสบการณ์ในการทำงานของกิจการในครอบครัว หรือจากการฝึกงานกับภาคเอกชน
 - 2.2 ด้านการตลาด ต้องมีความรู้ความชำนาญในกระบวนการจำหน่ายผลผลิตหรือการบริการอย่างมีประสิทธิภาพ
 - 2.3 ด้านการจัดการ ต้องมีความรู้ความสามารถและทักษะในการจัดระบบงานการวางแผน การดำเนินงาน การประสานงาน การควบคุมและการประเมินผล เพื่อให้กิจการบรรลุเป้าหมายทั้งในด้านผลกำไรที่ดี ด้านชื่อเสียง และความไว้วางใจจากลูกค้า
 - 2.4 ความรู้ด้านอื่นๆ ที่ผู้ประกอบการอาชีพอิสระต้องทราบ ได้แก่ การโฆษณา การบัญชี กฎหมาย ภาษีอากร และการวิเคราะห์สถานะเศรษฐกิจ เป็นต้น
3. เงินทุน เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งของการประกอบอาชีพอิสระ ผู้ประกอบการจะต้องมีเงินทุนเพื่อเริ่มต้นกิจการ และเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินการ เงินทุนที่ต้องใช้นี้มีจำนวนแตกต่างกันไปตามลักษณะและขนาดของอาชีพอิสระ ซึ่งแหล่งทุนนั้นสามารถหารายได้หลายแหล่งด้วยกัน เช่น จากครอบครัวของผู้ประกอบการ ญาติ ร่วมลงทุนกับเพื่อน และจากสถาบันการเงิน เป็นต้น
4. สถานที่ดำเนินธุรกิจ การพิจารณาสถานที่เพื่อดำเนินธุรกิจนั้นมีความสำคัญมากเช่นเดียวกับปัจจัยอื่นๆ ที่กล่าวมาแล้ว ความสำเร็จและความล้มเหลวของธุรกิจขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านสถานที่ด้วย ขนาดและสถานที่ตั้งของสถานที่ดำเนินธุรกิจมีความแตกต่างกันไปตามประเภทของอาชีพอิสระ เช่น อาชีพอิสระเกี่ยวกับการทำฟาร์มต้องใช้สถานที่มาก แต่ถ้าเป็นธุรกิจเกี่ยวกับการขายสินค้าและบริการก็ต้องเป็นสถานที่แหล่งชุมชน หรือในเมืองที่ทำเลดี เป็นต้น

จากที่กล่าวมาพอสรุปได้ว่า ปัจจัยสำคัญของการประกอบอาชีพอิสระ ได้แก่ ความรู้ ทุน การจัดการ การตลาด สถานที่ประกอบการ และยังมีปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพอิสระคือลักษณะของผู้ประกอบการต้องมีสมรรถภาพด้านการผลิต ด้านการตลาด ด้านการจัดการ และต้องเป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความขยัน ความอดทน และมีมนุษยสัมพันธ์

2.6 แนวทางในการประกอบอาชีพอิสระ

กรมอาชีวศึกษา (2531: 3-10) ได้เสนอแนวทางการประกอบอาชีพส่วนตัวหรือการประกอบอาชีพอิสระไว้ 3 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้ คือ 1. ขั้นเตรียมการ 2. ขั้นปฏิบัติการ 3. ขั้นประเมินผล

1. ขั้นเตรียมการ ก่อนที่จะเริ่มประกอบอาชีพส่วนตัวควรพิจารณาในเรื่องเหล่านี้เป็นพื้นฐานข้างต้น

1.1 การสำรวจตัวเอง

ไม่มีใครที่ใหนจะรู้จักเรามากที่สุดเท่ากับตัวเราเอง ดังนั้น ก่อนอื่นที่จะต้องลงมือประกอบอาชีพส่วนตัวจะต้องพิจารณาตัวเองว่ามีความสามารถมากน้อยแค่ไหน พิจารณาด้วยความเป็นจริงและเที่ยงตรง ค้นหาความถนัดและจุดบกพร่องของตนเอง ไม่ตัดสินใจตามเพื่อนหรือบุคคลอื่นๆ บุคลิกและความสามารถของแต่ละคนมีไม่เท่ากันบางคนทำสิ่งหนึ่งได้ดีมากแต่ถ้าให้ทำสิ่งอื่นๆ อาจจะทำได้ไม่ดีเลย ดังนั้น ควรพิจารณาตนเองด้วยความรอบคอบและถี่ถ้วน

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างคุณสมบัติของบุคคลที่ประสบผลสำเร็จในการประกอบอาชีพส่วนตัว ที่ควรยึดถือปฏิบัติ

1.1.1 ความมีวินัยในตนเอง เช่น ดื่นนอนเช้า เร่งรีบทำงานในสิ่งที่ต้องทำอย่างเป็นระเบียบและสม่ำเสมอ ไม่ใช้จ่ายของได้เงินมาก่อนหนึ่งก็หยุดพักผ่อนไปหลายวันถ้าหากทำเช่นนี้อาจจะไม่ประสบความสำเร็จเลยก็ได้

1.1.2 มีการเอาใจจริงเอาใจ อุดหนุน และหนักแน่น เช่น การดำเนินธุรกิจส่วนตัวในขั้นต้นอาจจะต้องมีล้มลุกคลุกคลานบ้าง มีอุปสรรคปัญหาต่างๆ มากมาย ดังนั้น ต้องมีความอดทน หนักแน่น พร้อมที่จะต่อสู้ปัญหาอุปสรรคเหล่านั้น เพื่อที่จะก้าวไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้

1.1.3 มีความมานะพยายาม เช่น ทำแล้วขาดทุนแต่เราต้องไม่ท้อถอยหรือยอมแพ้ต่ออุปสรรคนั้น จิตใจจะต้องเข้มแข็งคิดต่อสู้ถือว่าอุปสรรคที่ผ่านมาเป็นบทเรียนที่มีคุณค่าซึ่งเราจะต้องแก้ไขปรับปรุงต่อสู้ต่อไปอันจะทำให้เรากล้าแข็งและประสบความสำเร็จในที่สุด

1.1.4 มีความรักชอบงานที่ทำขยันขันแข็งและเอาใจใส่งานหากมีการเริ่มต้นด้วยความรักความชอบก็จะทำให้งานนั้นได้รับการเอาใจใส่เป็นพิเศษด้วยใจ ทำให้ผู้ประกอบการเกิดความตั้งใจทำงานทุ่มเทและเสียสละซึ่งจะเป็นผลดีต่อกิจการ

1.1.5 มีความรอบรู้และรู้รอบ ความรอบรู้ หมายถึง มีความรู้ในกิจการที่ตนจะทำเป็นอย่างดี ได้แก่ ความรู้ทางการศึกษาที่ร่ำเรียนมาหรือได้ศึกษาจากผู้อื่น ซึ่งจะต้องนำ

ความรู้ที่นำมาประยุกต์ใช้ในการกิจการของตน ความรู้รอบ หมายถึง ความใฝ่รู้ที่อยากจะชวนขยายหาความรู้เพิ่มเติมตลอดเวลาเพื่อจะได้ปรับตัวให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย

1.1.6 มีความสำนึกในเชิงธุรกิจ คือ การดำเนินทุกขั้นตอนจะอยู่ในความรับผิดชอบผู้ประกอบการต้องรับผิดชอบต่อผู้ใน แต่ละขั้นตอนของธุรกิจจะต้องทำอะไรบ้าง มีส่วนประกอบอะไรจะต้องมีปัจจัยอื่นช่วยไหม จะต้องรู้จักใช้ความคิดเชิงธุรกิจในการแก้ปัญหาอุปสรรคต่างๆ

1.1.7 การมีจิตใจอยากเป็นผู้ชนะ กล่าวคือ สภาพการประกอบธุรกิจส่วนตัวนั้นจะมีการแข่งขันกันมากมายซึ่งการจะดำเนินกิจการให้ได้ดีเราจะต้องมีจิตใจอยากเป็นผู้ชนะ ซึ่งจะก่อให้เกิดพัฒนา กล่าวคือเมื่อรู้ว่าฝ่ายตรงข้ามมีอะไรดีเราก็นำมาพัฒนาให้ดีกว่าเขาเพื่อเป็นการดึงดูดลูกค้า

1.1.8 มีความซื่อสัตย์สุจริต ทำอาชีพที่สุจริต ไม่คดโกงใครและมีความจริงใจต่อลูกค้า

1.1.9 มีมนุษยสัมพันธ์อันดี หมายถึง กับบุคคลโดยรอบ คือ ลูกค้า ผู้ขาย สินค้า และลูกจ้าง

1.2 มีความใฝ่ฝันและคิดจะทำอะไร

ในขณะที่ยังไม่รู้ว่าจะเริ่มอะไร การจินตนาการก็อาจจะเป็นสิ่งจำเป็นหรืออาจจะเป็นประโยชน์บ้างก็ได้การใฝ่ฝันคิดจะทำสิ่งนั้นกระทำสิ่งนี้ก็เป็นสิ่งสำคัญต่องานอาชีพส่วนตัวเพราะการจะประกอบกิจการงานใดก็ตามจะต้องเกิดความตั้งใจก่อนแล้วจึงแปรรูปไปเป็นความมานะพยายามการกระทำให้เป็นรูปร่างขึ้นมา ความคิดสร้างสรรค์ ความตั้งใจจริง ความทะเยอทะยานเป็นสิ่งสำคัญต่องานอาชีพส่วนตัว

1.3 มีการทำงานเป็นขั้นตอนหรือมีแบบแผน

การทำการกิจการงานทุกอย่างถ้ากระทำโดยมีแบบแผนโครงการและขั้นตอนแล้วจะได้เปรียบกว่ากิจการที่กระทำไปโดยขาดการที่มีขั้นตอน

การกระทำที่มีการวางแผนจะมีประโยชน์ ดังนี้

1.3.1 ทำให้งานสำเร็จลุล่วงด้วยดี

1.3.2 ทำให้ผู้เกี่ยวข้องทราบล่วงหน้าถึงวิธีการที่จะต้องใช้ในการ

ดำเนินงาน

1.3.3 ทำให้ทราบแน่นอนว่าเวลาจะต้องทำอะไร ที่ไหน ใครทำ จะใช้

อุปกรณ์วัสดุอย่างไร

1.3.4 ทำให้ทราบแน่นอนว่าจะต้องเตรียมอะไรล่วงหน้า

1.3.5 ทำให้ทราบล่วงหน้าว่าจะมีปัญหอะไรเกิดขึ้นบ้างในระหว่างทำงาน และเตรียมการแก้ไขได้ถูกต้อง

1.3.6 ทำให้งานดำเนินไปอย่างมีระเบียบแบบแผน

วิธีการและขั้นตอนในการวางแผนการทำงานอันจะเป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ

1) ขั้นตอนจุดมุ่งหมาย เช่น จะผลิตสินค้าหรือบริการด้านไหน
2) ขั้นตอนวางแผนโครงการ เช่น โครงการขายเสื้อผ้าสำเร็จรูป โครงการเลี้ยงไก่เนื้อ เป็นต้น

3) ขั้นตอนกำหนดลำดับงานอะไรจะต้องทำก่อน ทำหลัง
4) ขั้นตอนจัดระบบงานเป็นการจัดแบ่งงานออกเป็นหมวดหมู่
5) การประเมินผลงานหรือโครงการดูว่ากิจกรรมที่ทำนั้นได้ผลหรือไม่

1.4 เรียนรู้ขั้นตอนทั้งหมดจากผู้หรือผู้เคยทำมาก่อน

ความรู้ที่จะนำไปประกอบอาชีพส่วนตัวนั้น ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

1.4.1 ความรู้ความสามารถเดิมที่มีอยู่ซึ่งได้รับจากการศึกษาเล่าเรียนจากสถานศึกษาซึ่งเป็นความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ความรู้เหล่านี้เปรียบเสมือนอาวุธที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการทำงานต่อไป

1.4.2 ความรู้ที่ได้จากการเรียนรู้จากผู้ประกอบอาชีพส่วนตัวอยู่แล้ว หรือผู้ที่เคยทำมาก่อนอาจปฏิบัติได้ดังนี้

1) สมัครขอเป็นลูกมือหรือผู้ช่วยเป็นการเรียนรู้ทางตรง
2) ถ้าสมัครเป็นลูกมือหรือผู้ช่วยไม่ได้ก็ใช้วิธีสังเกตเฝ้ามองและสอบถามกระบวนการทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนจบศึกษาถึงกระบวนการดำเนินงาน การผลิต การจำหน่าย ปัญหาอุปสรรค การขาดทุน และอื่นๆ ที่เป็นองค์ประกอบทั้งหมด

2. ขั้นปฏิบัติการ

2.1 จะทำในสิ่งที่คิดว่าตนถนัดเมื่อได้ตัดสินใจเลือกอาชีพใดแล้ว ให้เลือกอาชีพที่มีความถนัดเพราะถนัดสิ่งใดแสดงว่ามีความสามารถในสิ่งนั้นมากเป็นพิเศษ ผลดีของการทำงานในสิ่งที่ตนถนัดก็คือ

2.1.1 ทำด้วยความสนุกเพลิดเพลิน

2.1.2 ทำด้วยความรัก

2.1.3 ไม่ย่อท้อและละทิ้งอย่างง่ายๆ

2.1.4 งานจะมีความต่อเนื่อง

2.1.5 ผลผลิตจะออกมาเรียบร้อย ประณีตและคุณภาพดี

2.2 ผลิตสินค้าหรือบริการในสิ่งที่เป็นความต้องการของตลาด

2.3 เงินทุนการกู้เงิน

แหล่งเงินทุนในการทำอาชีพส่วนตัวนั้นมาจากที่ใดได้บ้าง จะยกตัวอย่าง แหล่งเงินทุนดังนี้

2.3.1 ระยะเริ่มแรกไม่ควรใช้เงินลงทุนมากอาจจะรวบรวมเงินเก็บที่มีอยู่

2.3.2 ขอบจากบิดา มารดา ผู้ปกครอง อาจจะได้มาเลยโดยไม่ต้องคืน หรือ จะคืนก็แล้วแต่จะตกลงกัน

2.3.3 จากสถาบันการเงินต่างๆ ได้แก่ ธนาคาร บริษัทเงินทุน บริษัท ประกันภัย ฯลฯ แหล่งเงินทุนประเภทนี้จะต้องทำสัญญากู้เงินเป็นทางการ จะต้องเขียนโครงการ เขียนแผนดำเนินงาน ตลอดจนจะต้องมีการค้ำประกันเงินกู้ การกู้เงินประเภทนี้นับว่ามีความยุ่งยาก การได้เงินขึ้นอยู่กับโครงการและความสามารถในการชำระหนี้คืน ดังนั้น ผู้ประกอบอาชีพส่วนตัว จะต้องพิจารณาว่าควรหาแหล่งเงินทุนจากที่ใด

2.4 การดำเนินงาน

การดำเนินงานควรจะต้องมีขั้นตอนหรือแผนงาน และจะต้องปฏิบัติไปตามขั้นตอนที่วางไว้ ควบคุมดูแลให้งานดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นก็แก้ไขให้ถูกต้อง นอกจากนี้สินค้าหรือบริการที่ผลิตออกมาควรเน้นคุณภาพเหนือกว่าราคา ราคาขาย ควรให้ต่ำไว้แต่คุณภาพต้องดี

การสร้างความประทับใจให้กับลูกค้าก็ถือว่าเป็นเรื่องสำคัญ โดยคำนึงถึง สิ่งต่อไปนี้

2.4.1 ราคาถูก

2.4.2 คุณภาพดี

2.4.3 บริการรวดเร็ว

2.4.4 พุดจาไพเราะ อ่อนหวาน

2.5 ทำเลที่ตั้ง

ทำเลที่ตั้งมีความสำคัญต่อธุรกิจเป็นอย่างมาก เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้ ธุรกิจดำเนินต่อไปได้ยาวนาน หรือจะต้องล้มเลิกกิจการไป ทำเลที่ตั้งที่ดีควรจะประกอบด้วย สิ่งต่อไปนี้

2.5.1 อยู่ใกล้ทางเดินถนน

2.5.2 อยู่ห่างคู่แข่งในกิจการประเภทเดียวกัน

2.5.3 อยู่ในย่านผู้คนจำนวนมาก

2.5.4 มีประชาชนเดินผ่านไปมาก

2.5.5 ไม่สร้างความรำคาญให้แก่คนอื่นหรือกีดขวางทางจราจร

2.5.6 เห็นง่ายและติดตอสสะดวก

2.5.7 มีสถานที่จอดรถได้

2.6 การตลาด การขาย และการโฆษณา

การตลาด การขาย การโฆษณา เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลกำไรมากขึ้น

ดังนั้นในบางครั้งจำเป็นต้องอาศัยการโฆษณาบ้าง การโฆษณาอาจจะกระทำทางตรงหรือทางอ้อม โดยให้ลูกค้าช่วยพูดต่อๆ กันไป สิ่งสำคัญก็คือ ถ้าสินค้านั้นเด่นสะดุดตา คุณภาพดี ราคาถูก จะเป็นการช่วยประชาสัมพันธ์ได้ดีอีกวิธีหนึ่ง

3. ขึ้นประเมินผล

3.1 ภาวะการณ์เสี่ยง

พิจารณาว่าอาชีพส่วนตัวที่ดำเนินการอยู่นั้นมีภาวะเสี่ยงมากน้อยอย่างไร ภาวะการณ์เสี่ยงเกิดขึ้นได้จากหลายกรณี

3.1.1 เงินลงทุนมากเกินไป

3.1.2 ผลิตสินค้าหรือบริหารได้ไม่ตรงตามเป้าหมาย

กล่าวโดยสรุป แนวทางในการประกอบอาชีพอิสระนั้น ผู้ประกอบการควรมีวิธีการดำเนินงานอย่างเป็นขั้นตอน ควรประกอบด้วย 1. ขั้นเตรียมการ คือ ผู้ประกอบการต้องเข้าใจความต้องการและความคิดของตน มีการวางแผนการดำเนินงานพร้อมทั้งหาความรู้เพิ่มเติมจากผู้มีประสบการณ์เพื่อใช้เป็นแบบอย่างในการดำเนินงานต่อไป 2. ขั้นปฏิบัติการ คือ การทำสิ่งที่ตนถนัดตามแผนการดำเนินงานโดยผลิตสินค้าหรือให้บริการในสิ่งที่ตลาดต้องการ หาทำเลที่ตั้งและเงินทุนสนับสนุนอย่างเหมาะสม มีการประชาสัมพันธ์สินค้าและบริการให้เป็นที่รู้จัก ร่วมกับการดำเนินงานด้วยความสุจริต 3. ขึ้นประเมินผล คือ ประเมินผลการประกอบการ ลดภาวะเสี่ยงต่างๆ หากแนวทางการป้องกันข้อผิดพลาดในการดำเนินงานในอดีต

2.7 การเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพอิสระ

การเตรียมตัวนักเรียนเข้าสู่อาชีพอิสระ ของ สมพงษ์ พูลสวัสดิ์ (2532: 4) กล่าวว่าเพื่อให้ นักเรียนสามารถเลือกอาชีพอิสระ ได้ถูกต้องตามความเหมาะสม ควรเตรียมนักเรียนดังนี้

1. ให้ครูแนะแนวดำเนินการในเรื่องต่อไปนี้

- 1.1 ให้นักเรียนรู้จักตนเองด้านอาชีพ โดยใช้แบบสอบถามให้นักเรียนรู้จัก
ความสนใจ ความถนัด ความสามารถของตนเอง
- 1.2 ให้นักเรียนรู้จักโลกกว้างทางอาชีพ บริการข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพ
- 1.3 ให้นักเรียนรู้จักกระบวนการตัดสินใจ และใช้บริการให้คำปรึกษา ช่วยให้นักเรียนสามารถตัดสินใจ และใช้บริการให้คำปรึกษา ช่วยให้นักเรียนสามารถตัดสินใจเลือกกลุ่มอาชีพที่เหมาะสมกับตนเอง
- 1.4 ให้นักเรียนสัมผัสอาชีพจริงๆ ด้วยการประสานงานกับกลุ่มอาชีพอิสระที่
จัดในคาบเรียนกิจกรรม หรืออาชีพที่อยู่นอกโรงเรียน
- 1.5 ติดตาม ประเมินผล ให้นักเรียนทราบและปรับปรุงต่อไป

2. ให้ครูทุกคนที่สอนการจัดกิจกรรมต่างๆ ตลอดจนการอบรมช่วยเหลือเสริมปลูกฝัง
คุณสมบัติพื้นฐานที่จะทำให้การประกอบอาชีพอิสระประสบผลสำเร็จ คุณสมบัติพื้นฐานที่ต้องการ
ได้แก่ ความขยัน ความอดทน ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ กิริยามารยาทที่ดีงาม เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป การเตรียมตัวเข้าสู่อาชีพอิสระนั้นหน่วยงานที่มีหน้าที่หรือมีส่วนร่วม
ในการลดปัญหาการว่างงานควรตระหนักและเห็นความสำคัญของเด็กและเยาวชน ส่งเสริมให้
เด็กและเยาวชนเข้าใจตนเอง สร้างให้มีคุณสมบัติพื้นฐาน ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความขยัน
อดทน ความซื่อสัตย์ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์ เพื่อเป็นการเตรียมความ
พร้อมให้เด็กและเยาวชนเหล่านั้นประสบความสำเร็จในการดำเนินชีวิต และการประกอบอาชีพใน
อนาคต

2.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับอาชีพอิสระ

สมบุญ อินทพันธ์ (2543: 55) ได้ศึกษาผลของการฝึกอาชีพอิสระของนักเรียน
ชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนสุเหร่าลำชะล่า ตำบลคอนนิมพลี อำเภอบางน้ำเปรี้ยว จังหวัด
ฉะเชิงเทรา จำนวน 63 คน ผลการศึกษาปรากฏว่า นักเรียนที่เข้ารับการฝึกอาชีพอิสระสามารถ
พัฒนาความรู้และทักษะสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

นวรรณ์ ปลื้มสติ (2544: 57-60) ได้ศึกษาผลของการแนะแนวอาชีพที่มีต่อเจตคติ
ต่ออาชีพอิสระกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่3 โรงเรียนจันทร์หุ่นบำเพ็ญ กรุงเทพมหานคร
จำนวน 24 คน ปรากฏว่านักเรียนที่ได้รับการแนะแนวอาชีพมีเจตคติต่ออาชีพอิสระสูงขึ้นกว่า
นักเรียนที่ได้รับข้อเสนออาชีพอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ละอองดาว นำเจริญ (2546) ได้ศึกษาผลของโครงการฝึกอบรมอาชีพอิสระแก่
ผู้ต้องขังหญิงทัณฑสถานธนบุรี จำนวน 63 คน ผลการศึกษาปรากฏว่า ผู้ต้องขังหญิงทัณฑสถาน

หญิงธนบุรี ที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมอาชีพอิสระ มีความรู้ในการประกอบอาชีพอิสระ เพิ่มขึ้น อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ศุภัญญา วงศ์วิกุล (2546) ได้ศึกษาโครงการฝึกอบรมอาชีพอิสระของนักเรียน ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนมัธยมสิริวัณวรี 3 ฉะเชิงเทรา อำเภอท่าตะเกียบ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 67 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่เข้าร่วมโครงการฝึกอบรมอาชีพอิสระมีความคิดเห็น ต่อการประกอบอาชีพอิสระดีขึ้นกว่าก่อนเข้าร่วมโครงการฝึกอบรมอาชีพอิสระอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .05

กานติมา ศรีทิพย์ (2546: 52 - 53) ได้ศึกษาผลของการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนว อาชีพที่มีต่อความสนใจอาชีพอิสระในท้องถิ่น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกรับใหญ่ ว่องกุศลกิจพิทยาคม จังหวัดราชบุรี จำนวน 30 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 15 คน ผลการศึกษา พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่ใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพ มีความสนใจอาชีพ อิสระในท้องถิ่นสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546: 106) ศึกษาผลของชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพที่มีต่อเจตคติ ในการประกอบอาชีพอิสระของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนการเคหะท่าทราย สังกัด กรุงเทพมหานคร จำนวน 60 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม กลุ่มละ 30 คน ผลการศึกษา พบว่า ภายหลังการใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพนักเรียนกลุ่มทดลองมีเจตคติและมีความรู้ในการ ประกอบอาชีพอิสระสูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. เอกสารที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีพัฒนาทางอาชีพและทฤษฎีการเลือกอาชีพ

ได้มีผู้อธิบายความหมายของทฤษฎีการพัฒนาการทางอาชีพและทฤษฎีการเลือกอาชีพที่ ผู้วิจัยจะนำมากล่าวโดยสรุป ดังนี้

3.1 ทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพของซูเปอร์

ซูเปอร์ (Super, 1975; อ้างถึงใน ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ 2531: 104-105) ได้ กล่าวถึงขั้นพัฒนาการทางอาชีพโดยแบ่งเป็น 5 ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ขั้นเจริญเติบโตอยู่ในช่วงตั้งแต่เกิดจนถึงอายุ 14 ปี เป็นขั้นตอนของการ พัฒนาความรู้สึกรู้จักคิดที่มีต่อตนเองหรืออัตมโนทัศน์ โดยเริ่มจากการถือตนเองตามแบบบุคคล สำคัญในครอบครัวหรือในโรงเรียน ในช่วงแรกของขั้นการเจริญเติบโตนี้เด็กจะมีส่วนร่วมใน สังคมเพิ่มขึ้นและได้มีโอกาสทดสอบในสภาพความจริงมากขึ้น สำหรับขั้นเจริญเติบโตนี้จำแนก เป็นระยะย่อยๆ 4 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะที่เด็กยังไม่สนใจเรื่องอาชีพ ระยะนี้เด็กจะมีอายุอยู่ในช่วง 3 ปีแรกของชีวิต

ระยะที่ 2 ระยะเพื่อฝัน เป็นระยะที่เด็กมีอายุระหว่าง 4-10 ปี ระยะนี้เด็กจะคิดถึงเรื่องอาชีพในลักษณะเพื่อฝัน และอาจจะมีการเล่นหรือการแสดงบทบาทตามความเพื่อฝัน

ระยะที่ 3 ระยะความสนใจเป็นระยะที่เด็กมีอายุระหว่าง 11-12 ปี ระยะนี้เด็กจะพิจารณาอาชีพโดยคำนึงถึงความสามารถของตนเอง โดยใช้ความชอบและความสนใจเป็นหลักในการตัดสินใจเลือกอาชีพและกิจกรรมต่างๆ

ระยะที่ 4 ระยะความสามารถเป็นระยะที่เด็กมีอายุระหว่าง 13-14 ปี ระยะนี้จะพิจารณาอาชีพโดยคำนึงถึงความสามารถของตนเอง พร้อมทั้งคำนึงถึงคุณสมบัติอื่นๆ ของตน มีความต้องการอยากจะทำอะไร หรือต้องการฝึกงานเกี่ยวกับอาชีพนั้นๆ

ขั้นที่ 2 ขั้นการสำรวจ ขั้นนี้บุคคลมีอายุ 15-24 ปี เป็นขั้นของการสำรวจตนเอง สำรวจอาชีพ ขณะอยู่ในโรงเรียนโดยการสำรวจการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ หรืองานอดิเรกหรือจากการทำงานพิเศษ และทดลองสวมบทบาทงานหรืออาชีพนั้นๆ ในขั้นนี้เด็กจะเริ่มแสวงหาประสบการณ์จากการทำงานและจากการทำกิจกรรมต่างๆ สำหรับขั้นการสำรวจนี้แบ่งออกเป็นระยะย่อยๆ 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะเริ่มพิจารณาและทดลองอาชีพ แต่ยังไม่ตัดสินใจแน่นอน อยู่ในช่วงอายุ 15-17 ปี โดยบุคคลจะพิจารณาตามความต้องการ ความสนใจ ความสามารถ ค่านิยม เจตคติ และโอกาสในการได้งานทำ สำหรับระยะนี้นั้นจะมีการเลือกปฏิบัติ อกิปรายการทำงานเกี่ยวกับอาชีพต่างๆ และประสบการณ์อื่นๆ

ระยะที่ 2 ระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการพัฒนาการด้านอาชีพหรือระยะหัวเลี้ยวหัวต่อของการเลือกอาชีพอยู่ในช่วงอายุ 18-21 ปี ระยะนี้เป็นระยะที่บุคคลพิจารณาเลือกอาชีพจากสภาพความเป็นจริงมากขึ้น โดยพิจารณาลักษณะของตนเอง ลักษณะของงานอาชีพ และโอกาสที่จะได้งานทำนอกจากนี้ยังเป็นระยะที่บุคคลเตรียมตัวเข้าสู่โลกของงานโดยพยายามหาประสบการณ์ จากการฝึกงานหรือพยายามศึกษาวิชาพื้นฐานในการประกอบอาชีพนั้นๆ เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการทำงาน

ระยะที่ 3 ระยะทดลองปฏิบัติงานอยู่ในช่วง 22-24 ปี เป็นระยะที่บุคคลได้ตัดสินใจเลือกอาชีพแล้วและเริ่มทดลองปฏิบัติงานหรือทำงานตามที่ได้เลือกในอาชีพนั้นๆ

ขั้นที่ 3 ขั้นสร้างหลักฐาน เป็นขั้นที่บุคคลเริ่มประกอบอาชีพที่ถาวร อยู่ในช่วงอายุ 24-44 ปี เป็นขั้นที่บุคคลได้พบงานที่เหมาะสมมีความตั้งใจและความพยายามในการทำงาน

เพื่อจะยึดถือเป็นอาชีพที่ถาวร แต่ในระยะต้นๆ ของขั้นการสร้างหลักฐานอาจมีการทดลองงาน และเปลี่ยนงานอยู่บ้าง แต่บางคนก็ไม่มีมีการทดลองงานหรือเปลี่ยนงาน สำหรับขั้นสร้างหลักฐาน แบ่งเป็นระยะย่อยๆ 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะทดลองปฏิบัติงานอยู่ช่วงอายุ 25-30 ปี ระยะนี้เป็นระยะที่บุคคลประกอบอาชีพที่เลือกสรรแล้ว แต่อาจมีการเปลี่ยนแปลงงานอีกครั้งหนึ่ง หรือสองครั้งจึงจะพบงานที่ยึดเป็นอาชีพถาวร แต่สำหรับบางคนจะไม่มีระยะนี้คือ เขาจะประกอบอาชีพที่ถาวรเลย ไม่มีการเปลี่ยนงาน

ระยะที่ 2 ระยะสร้างความมั่นคงในอาชีพอยู่ในช่วงอายุ 31-44 ปี ระยะนี้บุคคลจะเริ่มทำงานตามแบบแผนงานอาชีพที่กระจำจัด เพื่อสร้างงานให้มั่นคงและพัฒนางานให้ก้าวหน้า

ขั้นที่ 4 ขั้นคงไว้ซึ่งความมั่นคงในอาชีพ หรือขั้นของงานอาชีพที่มั่นคงอยู่ในช่วงอายุ 54-64 ปี เป็นขั้นที่บุคคลมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ โดยจะดำเนินการประกอบอาชีพที่เลือกแล้วสร้างความก้าวหน้าและความมั่นคงในการประกอบอาชีพนั้น

ขั้นที่ 5 ขั้นเสื่อมถอยเป็นขั้นที่บุคคลมีอายุ 65 ปีขึ้นไป ในขั้นนี้บุคคลจะเริ่มลดประสิทธิภาพในการประกอบอาชีพ เริ่มมีความเสื่อมถอยทั้งพลังปัญญาและพลังกาย การเปลี่ยนแปลงกิจกรรมของงานและหยุดงานนั้นไปในที่สุดหรืออาจมีกิจกรรมอื่นๆหรืองานครั้งเวลาหรืองานอดิเรกทดแทนงานอาชีพเดิม สำหรับขั้นความเสื่อมถอยนี้ จำแนกเป็นระยะย่อยๆ 2 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ระยะลดการทำงานอยู่ในช่วง 65-70 ปี เป็นช่วงที่บุคคลเริ่มลดประสิทธิภาพการทำงานในอาชีพของตน การทำงานของบุคคลในช่วงนี้จะช้าลง บางคนมีการเปลี่ยนหน้าที่การงานลักษณะของงานหรืออาจทำงานเป็นบางเวลา

ระยะที่ 2 ระยะเลิกประกอบอาชีพโดยสิ้นเชิง คือตั้งแต่อายุ 71 ปีเป็นต้นไปเป็นช่วงของการพักผ่อน หยุดประกอบอาชีพโดยสิ้นเชิง บางคนอาจจะหยุดทำงานอย่างมีความสุขแต่บางคนอาจจะพบแต่ความไม่สมหวังหรืออาจจะทำงานไปเรื่อยๆจนสิ้นอายุขัย

จากทฤษฎีพัฒนาการของซูเปอร์ จะเห็นได้ว่า วัยรุ่นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ซึ่งมีอายุระหว่าง 14-18 ปี จะเป็นช่วงวัยตามขั้นพัฒนาการทางอาชีพของบุคคลคาบเกี่ยวระหว่างขั้นที่ 1 ระยะที่ 4 คือระยะของความสามารถ เด็กจะพิจารณาอาชีพโดยคำนึงถึงความสามารถของตน มีความต้องการอยากจะทำหรือต้องการฝึกงานเกี่ยวกับอาชีพนั้นๆและขั้นที่ 2 ระยะที่ 1 คือเริ่มพิจารณาและสำรวจ และระยะที่ 2 คือหวัเลี้ยวหัวต่อของการเลือกอาชีพ

ตารางที่ 2.1 แสดงพัฒนาการทางอาชีพตามแนวคิดของซูเปอร์(อ้างถึงใน อุษณีย์ วิสิทธิ์ 2546: 47)

ระดับ	วัย	ลักษณะทางอาชีพ
ขั้นที่ 1 ขั้นเจริญเติบโต ระยะที่ 1 ระยะที่ 2 ระยะที่ 3 ระยะที่ 4	แรกเกิด-14 ปี 3 ปีแรก 4-10 ปี 11-12 ปี 13-14 ปี	ยังไม่สนใจเรื่องอาชีพ ระยะเพื่อฝัน พิจารณาอาชีพตามความสนใจ พิจารณาอาชีพตามความสามารถของตนเอง มีความต้องการอยากจะทำอะไร
ขั้นที่ 2 ขั้นสำรวจ ระยะที่ 1 ระยะที่ 2 ระยะที่ 3	15-24 ปี 15-17 ปี 18-21 ปี 22-24 ปี	พิจารณาอาชีพตามความสามารถ ความสนใจ และโอกาส ได้งาน แต่ยังไม่ได้ตัดสินใจ พิจารณาเลือกอาชีพจากสภาพความเป็นจริง เป็นระยะที่บุคคลตัดสินใจเลือกอาชีพ
ขั้นที่ 3 ขั้นสร้างหลักฐาน ระยะที่ 1 ระยะที่ 2	25-44 ปี 25-30 ปี 31-44 ปี	ประกอบอาชีพ สร้างงาน สร้างความมั่นคง
ขั้นที่ 4 ขั้นคงไว้ซึ่งความมั่นคงในอาชีพ	45-64 ปี	มีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ
ขั้นที่ 5 ขั้นเสื่อมถอย ระยะที่ 1 ระยะที่ 2	65 ปีขึ้นไป 65-70 ปี 71 ปีเป็นต้นไป	ระยะลดการทำงาน ระยะเลิกประกอบอาชีพ เป็นช่วงการพักผ่อน

3.2 ทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพของกินซ์เบิร์ก

กินซ์เบิร์ก (Osipow, 1973: 84-88; citing Ginzberg, 1972) ได้แบ่งพัฒนาการทางอาชีพของบุคคล เป็น 3 ระยะดังนี้

1. ระยะความคิดฝัน (Fantasy Period) อยู่ในช่วงอายุก่อน 11 ปี การเลือกอาชีพในระยะนี้เป็นการเลือกตามที่ตนเองต้องการเพียงด้านเดียวเด็กจะคิดเกี่ยวกับอาชีพในรูปของความต้องการที่จะเป็นเมื่อตนเองเป็นผู้ใหญ่ ในระยะนี้เด็กยังไม่มีความสามารถในการประเมินขีดความสามารถของตนเอง ยังไม่ได้คำนึงถึงโอกาสที่เป็นไปได้ และขอบเขตของความเป็นจริงและข้อจำกัดต่างๆ แต่เป็นการเลือกที่ได้รับอิทธิพลจากประสบการณ์และสิ่งแวดล้อม นับเป็นเวลาที่เด็กเริ่มพัฒนาเจตคติและค่านิยมเกี่ยวกับงาน

2. ระยะที่ไม่ตกลงใจเลือกอาชีพแน่นอน (Tentative Period) อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 11-17 ปี เป็นระยะที่เด็กเริ่มเรียนรู้กว้างไกลมากขึ้น เด็กจะเริ่มรู้สึกและยอมรับว่าเขาชอบที่จะทำกิจกรรมบางประเภทได้ดี เป็นการเริ่มตระหนักถึงความต้องการในการตัดสินใจเลือกอาชีพในอนาคต การพิจารณาเลือกอาชีพในระยะนี้ ยังเป็นการเลือกที่พิจารณาองค์ประกอบเกี่ยวกับตนเองในด้านความสนใจ ความสามารถและค่านิยมของตน โดยมักจะเป็นในลักษณะตอบสนองความพึงพอใจในอนาคตมากกว่าปัจจุบันและมิได้คำนึงถึงองค์ประกอบอื่นๆ ที่จำเป็นและข้อจำกัดในอาชีพนั้นๆ ในระยะนี้สามารถแบ่งเป็นขั้นย่อยๆ ได้ 4 ขั้น คือ

ขั้นที่ 1 การเลือกอาชีพโดยคำนึงถึงความสนใจ (Interest Stage) อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 11-12 ปี เด็กจะพิจารณาวางแผนการเลือกอาชีพจากความสนใจของตนเองโดยไม่คำนึงถึงความสามารถของตนเองและส่วนมากจะสัมพันธ์กับความต้องการหรือจินตนาการในความคิดฝัน (Fantasy Period)

ขั้นที่ 2 การเลือกอาชีพโดยคำนึงถึงความสามารถของตนเอง (Capacity Stage) อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 13-14 ปี เด็กจะเริ่มประเมินความสามารถของตนเองและพิจารณาเลือกอาชีพโดยใช้ความสนใจและความสามารถของตนเองเป็นหลักในการพิจารณา

ขั้นที่ 3 การเลือกอาชีพโดยพิจารณาค่านิยม (Value Stage) อยู่ในช่วงอายุระหว่าง 15-16 ปี การเลือกอาชีพในระยะนี้จะเป็นการพิจารณาจากค่านิยมของเด็กโดยที่เด็กจะเริ่มสังเกตว่าอะไรเป็นสิ่งที่ตนเองต้องการในชีวิต

ขั้นที่ 4 ระยะของการเปลี่ยนแปลง (Transition Stage) เป็นช่วงสุดท้ายของระยะนี้ โดยทั่วไปเด็กจะเริ่มสุขุมขึ้นและพิจารณาสิ่งต่างๆ จากข้อเท็จจริงและตัดสินใจได้อย่างถูกต้องเหมาะสมยิ่งขึ้น โดยคำนึงถึงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ความสนใจ สามารถ และค่านิยมของตนเอง

เขาตระหนักได้ว่าการตัดสินใจของเขาจะเป็นผลต่อเนื่องไปในอนาคตของเขาด้วย ซึ่งในที่สุดเขาจะเริ่มจัดระบบความคิดเกี่ยวกับเรื่องอาชีพ ความสามารถทางอาชีพและคุณค่าทางอาชีพให้มีความเหมาะสมกับตนเองและบทบาทเพศของตนเองได้

3. ระยะของความเป็นจริง (Realistic Period) อยู่ในช่วงอายุ 17 ปี จนถึงวัยผู้ใหญ่ ในระยะนี้บุคคลจะพิจารณาเลือกอาชีพโดยพิจารณาตนเองและพิจารณาอาชีพประกอบกันตามสภาพความเป็นจริง

ตามแนวคิดของกินซ์เบิร์ก จะเห็นได้ว่า วัยรุ่นกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ซึ่งมีอายุระหว่าง 14-18 ปี จะอยู่ในช่วงขั้นที่ 2-3 คือ เป็นระยะที่ไม่ตกลงใจเลือกอาชีพที่แน่นอนและจะเริ่มเรียนรู้กว้างไกลมากขึ้น และเริ่มประเมินความสามารถของตน รวมทั้งจะพิจารณาเลือกอาชีพ โดยใช้ความสนใจและความสามารถของตนเองเป็นหลักในการพิจารณาและจะเริ่มพิจารณาเลือกอาชีพจากค่านิยมและเจตคติของตน

3.3 ทฤษฎีการเลือกอาชีพของฮอพพอค

ฮอพพอค (Hoppock, n.d.; อ้างถึงใน คมเพชร นัตรศุกกุล 2521: 53-58) ได้เน้นถึงความต้องการของบุคคลและความสำคัญของข้อสนเทศเกี่ยวกับบุคคลและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการเลือกอาชีพและพัฒนาอาชีพ เขาได้อธิบายทฤษฎีการเลือกอาชีพของเขาโดยหลัก 10 ประการ ดังต่อไปนี้

1. บุคคลเลือกอาชีพเพื่อสนองความต้องการของตนเอง
2. เมื่อบุคคลเลือกอาชีพใดก็ตามย่อมมีความเชื่อว่า อาชีพนั้นจะสนองความต้องการของเขาได้ดีที่สุด
3. บุคคลจะรับรู้เรื่องราวความต้องการของตนทางด้านสติปัญญาหรือบางครั้งทางด้านความรู้สึกที่ไม่ชัดเจนนัก การรับรู้ดังกล่าวเกิดแรงจูงใจทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมไปในทิศทางอย่างใดอย่างหนึ่งและมีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพของบุคคลด้วย
4. การเลือกอาชีพของบุคคลเริ่มต้นเมื่อเกิดความรู้สึกครั้งแรกว่า การประกอบอาชีพจะช่วยตอบสนองความต้องการบางประการของบุคคลได้
5. การเลือกอาชีพของบุคคลจะดีขึ้น ก็ต่อเมื่อมีความสามารถที่จะมองเห็นเหตุการณ์ข้างหน้าว่าอาชีพอะไรที่ตอบสนองความต้องการของเขาได้ในอนาคต สมรรถวิสัยของบุคคลที่จะมองเห็นเหตุการณ์ในอนาคต ย่อมขึ้นอยู่กับความรู้เกี่ยวกับตนเอง ความรู้เกี่ยวกับอาชีพและความสามารถที่จะคิดอย่างแจ่มแจ้งในสิ่งต่างๆ

6. ข้อสนเทศของบุคคลมีผลต่อการเลือกอาชีพ เพราะมีส่วนช่วยให้บุคคลได้ตระหนักถึงความต้องการ และการคาดการณ์ล่วงหน้าว่าเขาจะประสบความสำเร็จหรือไม่ในการรวบรวมสิ่งต่างๆ ที่อาชีพจะเสนอให้กับเขา

7. ข้อสนเทศด้านอาชีพมีผลต่อการเลือกอาชีพ โดยช่วยให้บุคคลได้ค้นพบอาชีพที่สนองความต้องการของเขาได้ดีที่สุด และสามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ว่าจะได้รับความพึงพอใจในอาชีพที่ตนเองเลือกมาน้อยเพียงใด ถ้าเปรียบเทียบกับอาชีพอื่นๆ

8. ความพึงพอใจในด้านอาชีพขึ้นอยู่กับหน้าที่บุคคลได้รับการตอบสนอง ด้านความต้องการจากอาชีพ ตามความรู้สึกที่เขาคิดว่าเขาควรจะได้รับอย่างไร ระดับของความพึงพอใจนั้นจะถูกกำหนดโดยอัตราส่วนระหว่างสิ่งที่ได้รับและความต้องการที่จะได้รับ

9. ความพึงพอใจในการทำงานมีผลมาจาก การตอบสนองความต้องการของบุคคลในปัจจุบันหรือในอนาคต

10. การเลือกอาชีพของบุคคลอาจจะเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าเชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้นจะช่วยให้เขาได้รับการตอบสนองความต้องการได้ดีขึ้น

จากทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า บุคคลจะได้รับประสบการณ์ต่างๆ และมีความคิดเกี่ยวกับอาชีพมาตั้งแต่แรกเกิด ประสบการณ์ต่างๆ ก็จะมีการพัฒนาเรื่อยๆ ในการเลือกอาชีพของบุคคลจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ในช่วงชีวิต ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องมีความเข้าใจตนเองว่ามีความสามารถ ค่านิยม เจตคติ และความสนใจในอาชีพใด สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาในวัยรุ่นซึ่งมีอายุระหว่าง 14-18 ปี ซึ่งทฤษฎีพัฒนาการทางอาชีพของซูเปอร์ระบุว่าจะเป็นช่วงวัยตามขั้นพัฒนาการทางอาชีพของบุคคลคาบเกี่ยวระหว่างขั้นที่ 1 ระยะที่ 4 คือระยะของความสามารถ เด็กจะพิจารณาอาชีพโดยคำนึงถึงความสามารถของตน มีความต้องการอยากจะทำหรือต้องการฝึกงานเกี่ยวกับอาชีพนั้นๆ และขั้นที่ 2 ระยะที่ 1 คือเริ่มพิจารณาและสำรวจตามความสามารถ ความสนใจ ค่านิยม เจตคติและโอกาสในการได้งานทำ และระยะที่ 2 คือหวัเลี้ยวหัวต่อของการเลือกอาชีพพิจารณาเลือกอาชีพจากสภาพความเป็นจริงที่มีความถนัด ความชอบในการจะประกอบอาชีพได้ ผู้วิจัยจึงยึดแนวคิดในทฤษฎีของซูเปอร์ในขั้นดังกล่าวเป็นหลักสำคัญ เพื่อพัฒนาเจตคติในการประกอบอาชีพอิสระของวัยรุ่น

4. เอกสารและงานวิจัยเกี่ยวกับชุดกิจกรรมแนะแนว

4.1 ความหมายของกิจกรรมแนะแนว

ได้มีผู้ให้ความหมายของกิจกรรมแนะแนว ดังนี้

ลัดดาวรรณ ณ ระนอง (2544 : 136) กล่าวถึงกิจกรรมแนะแนว (Guidance Activity) ว่าเป็นการกำหนดรูปแบบการเรียนรู้ให้แก่ผู้รับบริการด้วยการใช้เทคนิควิธีการต่างๆ ที่เหมาะสมกับวัย และหลักสูตรแนะแนวที่วางไว้สำหรับแต่ละวัย

คอร์ตแมน, อาชบายและเดอร์กราฟฟ์ (Kpttman, Ashby&De Graaf, 2001: 3; อ้างถึงใน สมร ทองดี และปราณี รามสูต 2545: 11) ให้ความหมายกิจกรรมแนะแนวว่า คือ มวลประสบการณ์ทุกรูปแบบที่จัดให้หรือสนับสนุนให้ผู้รับบริการแนะแนวแต่ละคน แต่ละกลุ่มได้ปฏิบัติหรือมีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้รับบริการบรรลุเป้าหมายในการพัฒนาสร้างเสริม ป้องกันปัญหา และแก้ปัญหาทางด้านการศึกษา อาชีพ ส่วนตัวและสังคม

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2545: 81) กล่าวว่า กิจกรรมแนะแนวเป็นกิจกรรมที่ผู้ให้บริการแนะแนวจัดให้แก่ผู้รับบริการในเวลาเรียนหรือนอกเวลาเรียน โดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับงานบริการแนะแนวด้านต่างๆ ทั้งด้านการศึกษา อาชีพ ส่วนตัวและสังคม เป็นกิจกรรมที่ช่วยให้เด็กวัยรุ่น หรือผู้ใหญ่รู้จักและเข้าใจตนเองและสิ่งแวดล้อมดีขึ้น ได้ค้นพบความสามารถ ความถนัด ความสนใจ และความต้องการของตนเอง มีเจตคติที่ดีต่อการเรียน ได้เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาและการตัดสินใจ การปรับตัวทั้งด้านการเรียน ส่วนตัวและสังคม ตลอดจนการวางแผนอนาคตด้านการศึกษา อาชีพ ส่วนตัวและสังคม

กล่าวโดยสรุป กิจกรรมแนะแนว หมายถึง กิจกรรมที่ผู้ให้บริการแนะแนวจัดให้ผู้รับบริการโดยมีเนื้อหาเกี่ยวกับงานแนะแนวนั้นการส่งเสริมพัฒนา ป้องกัน และแก้ไขปัญหาของบุคคลครอบคลุมทั้ง 3 ด้าน คือ ด้านการศึกษา ด้านอาชีพ ด้านส่วนตัวสังคม อาจให้บริการเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่มสำหรับบุคคล 3 วัย คือ วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และเป็นกิจกรรมที่ช่วยให้บุคคลเหล่านั้นเข้าใจตนเอง รู้จักความสามารถและความถนัดที่แท้จริงของตนเอง สามารถพัฒนาตนเองป้องกันและแก้ไขปัญหาของตนได้อย่างเหมาะสมทั้งในภาวะปัจจุบันและในอนาคต

4.2 วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมแนะแนว

การกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จในการจัดกิจกรรมแนะแนว ซึ่งปัจจุบันมักเรียกวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ “ผลลัพธ์การเรียนรู้” (Learning outcomes) อันเป็นการระบุพฤติกรรมที่ต้องการให้เกิดกับผู้รับบริการภายหลังการเข้าร่วมกิจกรรม

คอร์แมน, อาชบายและเดอร์กราฟฟ์ (Kpttman, Ashby&De Graaf, 2001: 3; อ้างอิงใน สมร ทองดี และปราณี รามสูต 2545: 45) ได้รวบรวมผลการศึกษากี่ยวกับการกำหนดวัตถุประสงค์ของกิจกรรมแนะแนวว่าควรอยู่ในขอบข่ายข้อใดข้อหนึ่งหรือหลายข้อดังต่อไปนี้

1. เพื่อส่งเสริมสร้างความรู้สึที่ดีของผู้รับบริการต่อการมีสัมพันธภาพกับผู้อื่น
2. เพื่อให้ผู้รับบริการค้นหาความหมายให้ชีวิตด้านการเรียนรู้ มีชีวิตแห่งการเรียนรู้ในทุกย่างก้าวของประสบการณ์
3. เพื่อส่งเสริมสร้างพัฒนาให้ผู้รับบริการมองเห็นตนเองในแง่บวก
4. เพื่อส่งเสริมให้ผู้รับบริการศรัทธา มองเห็นคุณค่าในตนเอง
5. เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการตระหนักรู้ของผู้รับบริการและให้ตระหนักในความสามรถที่จะแสดงตนในสังคมได้อย่างเหมาะสม
6. เพื่อให้ผู้รับบริการสำรวจและเข้าใจค่านิยมของตน รวมทั้งคุณลักษณะอื่นๆ
7. เพื่อเสริมสร้างให้ผู้รับบริการรู้จักยอมรับผู้อื่นที่แตกต่างจากตนเอง มองโลกในแง่ดี
8. เพื่อให้ผู้รับบริการมีทักษะด้านการเรียนรู้ในสิ่งพื้นฐานที่คนธรรมดาสามัญทั่วไปพึงเรียนรู้ได้
9. เพื่อพัฒนาเสริมสร้างทักษะการตัดสินใจและการแก้ปัญหาของผู้รับบริการ
10. เพื่อเสริมสร้างความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม โดยให้ประพฤติปฏิบัติเยี่ยงคนที่มีความรับผิดชอบทั่วไปได้
11. เพื่อเสริมสร้างเจตคติเชิงบวกต่อการมีวิถีชีวิตที่เหมาะสม ทั้งด้านการศึกษา อาชีพ ส่วนตัวและสังคม

กล่าวโดยสรุป วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรมแนะแนว คือ มุ่งเน้นในการส่งเสริมพัฒนาผู้รับบริการให้เข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น มีเจตคติทางบวกต่อการมีวิถีชีวิตที่เหมาะสม สามารถปรับตัว ป้องกันแก้ไขปัญหาของตนได้ สามารถรับผิดชอบตนเอง ประพฤติปฏิบัติตนได้เหมาะสมอยู่ร่วมกับคนในสังคมได้อย่างมีความสุข

4.3 ความหมายของชุดกิจกรรมแนะแนว

ชุดกิจกรรมแนะแนวมีชื่อเรียกต่างๆ กัน เช่น ชุดการสอน ชุดการเรียนรู้สำเร็จรูป ชุดการสอนรายบุคคล ชุดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ชุดกิจกรรมซึ่งเป็นชุดของสื่อประสมที่จัดทำขึ้นสำหรับหน่วยการเรียนรู้ สำหรับคำกล่าวเรียกชื่อต่างๆ ในที่นี้จะหมายถึง ชุดกิจกรรมได้มีผู้ให้ความหมายของชุดกิจกรรมไว้แตกต่างกันดังนี้

ผ่องพรรณ เกิดพิทักษ์ (2529 : 80) ได้กล่าวถึงชุดการจัดกิจกรรมแนะแนว โดยสรุปว่า ชุดกิจกรรมแนะแนวเป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นโดยใช้สื่อประสม เช่น รูปภาพ วิดีทัศน์ แถบบันทึกเสียง เอกสารที่บันทึกรายละเอียดของกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะของเกม บทบาทสมมติ แบบฝึกหัดก่อนเรียนและหลังเรียน โดยจัดไว้เป็นชุด หรือกล่อง หรือซอง และภายในกล่องหรือซองจะบรรจุคู่มือครู คู่มือนักเรียน และสื่อประกอบการจัดกิจกรรมแต่ละเรื่อง

อำนาจ เจริญสิน (2522 : 44) ได้กล่าวถึงชุดกิจกรรมไว้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะเบ็ดเสร็จในตัวเอง สามารถนำไปใช้เสริมสร้างความรู้ ทักษะและเจตคติในวิชานั้น

ทองอินทร์ วงศ์โสธร และคณะ (2532 : 44) ได้กล่าวถึงชุดกิจกรรมไว้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นกิจกรรมการเรียนการสอนที่ทำให้ให้นักเรียนเข้าใจและมีทักษะในเรื่องที่เรียนไปแล้ว

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2534 : 2) ได้อธิบายชุดกิจกรรมไว้สรุปได้ว่า ชุดกิจกรรมเป็นสื่อประสมรูปแบบหนึ่งที่ใช้ฝึกให้นักเรียนเกิดทักษะด้านต่างๆ เช่น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ทักษะการแก้ปัญหาและทักษะการทำงานกลุ่ม

บุญชม ศรีสะอาด (2541 : 95 - 96) กล่าวว่า ชุดการสอนหรือชุดกิจกรรม (Instructional Package) คือ สื่อการเรียนหลายอย่างประกอบกันจัดเข้าไว้เป็นชุด (Package) เรียกว่า สื่อประสม (Multi – Media) เพื่อมุ่งให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพมีชื่อเรียกหลายอย่าง เช่น Learning Package, Instructional Package หรือ Instructional Kits นอกจากจะใช้สำหรับผู้เรียนเป็นรายบุคคลแล้วยังใช้ประกอบการสอนแบบอื่น เช่น ประกอบการบรรยาย การเรียนเป็นกลุ่มย่อย

ภพ เลหาไพบูลย์ (2542 : 42) กล่าวว่า ชุดกิจกรรมเป็นสื่อประสมรูปแบบหนึ่งที่ใช้ในการฝึกเพื่อให้นักเรียนเกิดทักษะต่างๆ เช่น ทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ทักษะการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานกลุ่ม

บุญเกื้อ ควรวาเวช (2545 : 91) ได้กล่าวถึงชุดกิจกรรมสรุปได้ว่า เป็นชุดการเรียนการสอนที่ช่วยให้นักเรียนได้รับความรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยจะจัดเนื้อหาและประสบการณ์ที่ต้องการสร้างเสริมหรือพัฒนาโดยจะประกอบไปด้วย หน่วยการเรียนรู้โดยจัดเป็นชุดๆ แล้วแต่ผู้สร้างจะสร้างขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้อย่างมีประสิทธิภาพและยังช่วยให้ผู้สอนเกิดความมั่นใจพร้อมที่จะสอนอีกด้วย

คณาจารย์และนักศึกษาระดับมหาวิทยาลัย แขนงวิชาการแนะแนว ปีการศึกษา 2545 ได้กำหนดให้ชุดกิจกรรมแนะแนว มีความหมายว่า เป็นเครื่องมือทางการแนะแนวที่ประกอบด้วยกิจกรรมหลายๆ กิจกรรมที่นำมารวมกันเข้าอย่างเป็นระบบตามเป้าหมายและขอบข่ายของการแนะแนว โดยชุดกิจกรรมแนะแนวประกอบด้วย

1. คู่มือผู้ให้บริการ ซึ่งมีคำชี้แจงการเตรียมการของผู้ให้บริการแผนการจัดกิจกรรม

2. คู่มือผู้รับบริการ ซึ่งมีใบงาน ใบความรู้ และแบบทดสอบก่อนและหลัง

3. สื่อหรืออุปกรณ์การจัดกิจกรรม

ยุพิน พุ่มหิรัญ (2550 : 34) ได้กล่าวถึงชุดกิจกรรมไว้ว่า คือ ประสพการณ์ที่จัดให้ผู้รับบริการแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้ปฏิบัติหรือได้มีส่วนร่วมเพื่อบรรลุเป้าหมายที่จะพัฒนาหรือเสริมสร้างตนเองตลอดจนป้องกันหรือแก้ไขปัญหาได้อย่างเหมาะสม ทั้งด้านการศึกษา อาชีพ ส่วนตัวและสังคม

บุศรา จิตวรรณ (2552 : 103) ได้กล่าวถึงชุดกิจกรรมไว้ว่า คือ สื่อการเรียนการสอนที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอน โดยจัดเนื้อหาและประสบการณ์ที่ต้องการสร้างเสริมหรือพัฒนาเป็นชุดๆ เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้เรียน ให้ผู้เรียนสามารถศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตามศักยภาพของผู้เรียนแต่ละคน

กล่าวโดยสรุป ชุดกิจกรรมแนะแนว หมายถึง เครื่องมือทางการแนะแนวสร้างขึ้นโดยใช้สื่อประสม ประกอบด้วย รูปภาพ วิดีทัศน์ เกม บทบาทสมมติ ผู้สร้างดำเนินการสร้างตามเป้าหมายและขอบข่ายของการแนะแนว โดยจัดเนื้อหาและประสบการณ์ที่ต้องการสร้างเสริมพัฒนา ผู้รับบริการเป็นชุดๆ รวมเข้าด้วยกันหลายๆ กิจกรรม ชุดกิจกรรมแนะแนวประกอบด้วย 1) คู่มือผู้ให้บริการ ประกอบด้วย คำชี้แจง การเตรียมของผู้ให้บริการแผนการจัดกิจกรรม 2) คู่มือผู้รับบริการประกอบด้วย ใบความรู้และแบบทดสอบก่อนและหลัง 3) สื่อหรืออุปกรณ์การจัดกิจกรรม ซึ่งจากองค์ประกอบของชุดกิจกรรมแนะแนวดังกล่าวข้างต้นจะส่งผลให้ผู้รับบริการได้รับความรู้ที่มีประสิทธิภาพและยังช่วยให้ผู้ให้บริการเกิดความมั่นใจในการจัดกิจกรรม

4.4 ความหมายของชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพอิสระ

อุษณีย์ วิสิทธิ์ (2546 : 59) ได้กล่าวถึงชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพอิสระว่าเป็นเครื่องมือทางการแนะแนวอาชีพที่ประกอบด้วยกิจกรรมเกี่ยวกับอาชีพอิสระหลายๆ กิจกรรมที่นำมารวมกันเข้าอย่างเป็นระบบตามเป้าหมายเกี่ยวกับอาชีพอิสระที่จัดให้ผู้รับบริการ (วัยรุ่น) แต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้ปฏิบัติหรือได้มีส่วนร่วมเพื่อให้ผู้รับบริการ (วัยรุ่น) สามารถสำรวจตนเองในเรื่องความสนใจ ความถนัด ความสามารถ และบุคลิกลักษณะ ให้เหมาะสมกับอาชีพอิสระเพื่อความสำเร็จ และเจริญก้าวหน้าในอาชีพอย่างเหมาะสม

กานติมา ศรีทิพย์ (2546 : 34) ได้กล่าวถึงชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพอิสระว่าเป็นชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพหลายๆ กิจกรรม ที่นำมารวมกันเข้าอย่างเป็นระบบตามเป้าหมายและขอบข่ายของการแนะแนวอาชีพ ซึ่งครอบคลุมเนื้อหาการเรียนรู้ การเข้าไปเกี่ยวข้อง และ

การเห็นคุณค่าของอาชีพอิสระ แต่ละแผนกิจกรรมประกอบด้วยแนวคิดจุดมุ่งหมาย สื่อประกอบ กิจกรรม การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผล

กล่าวโดยสรุปชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพอิสระหมายถึง เครื่องมือทางการแนะแนวอาชีพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นตามเป้าหมายและขอบข่ายของการแนะแนวอาชีพประกอบด้วย กิจกรรมแนะแนวอาชีพอิสระหลายๆ กิจกรรม ที่นำมารวมกันอย่างมีระบบ มีเนื้อหาครอบคลุมเกี่ยวกับความหมายและประเภทของอาชีพอิสระ คุณสมบัติและบุคลิกลักษณะของผู้ประกอบอาชีพอิสระรวมถึงประโยชน์ของอาชีพอิสระ แต่ละแผนกิจกรรมประกอบด้วยแนวคิด จุดมุ่งหมาย สื่อประกอบกิจกรรม การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผล โดยขั้นตอนการดำเนินกิจกรรมแต่ละกิจกรรมเน้นให้ผู้รับบริการแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่มได้ปฏิบัติและมีส่วนร่วมในกิจกรรม ร่วมคิด ร่วมอภิปราย และร่วมกันสรุปให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้นๆ เพื่อให้ผู้รับบริการสามารถสำรวจตนเอง รู้จักตนเองในเรื่องความถนัด ความสามารถ และบุคลิกลักษณะ สามารถตัดสินใจเลือกอาชีพได้เหมาะสม มีการวางแผนและมีการเตรียมตัวเพื่อเข้าสู่อาชีพ รวมทั้งสามารถพัฒนาตนเองให้ประสบความสำเร็จ มีความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพอย่างเหมาะสมต่อไปในอนาคต

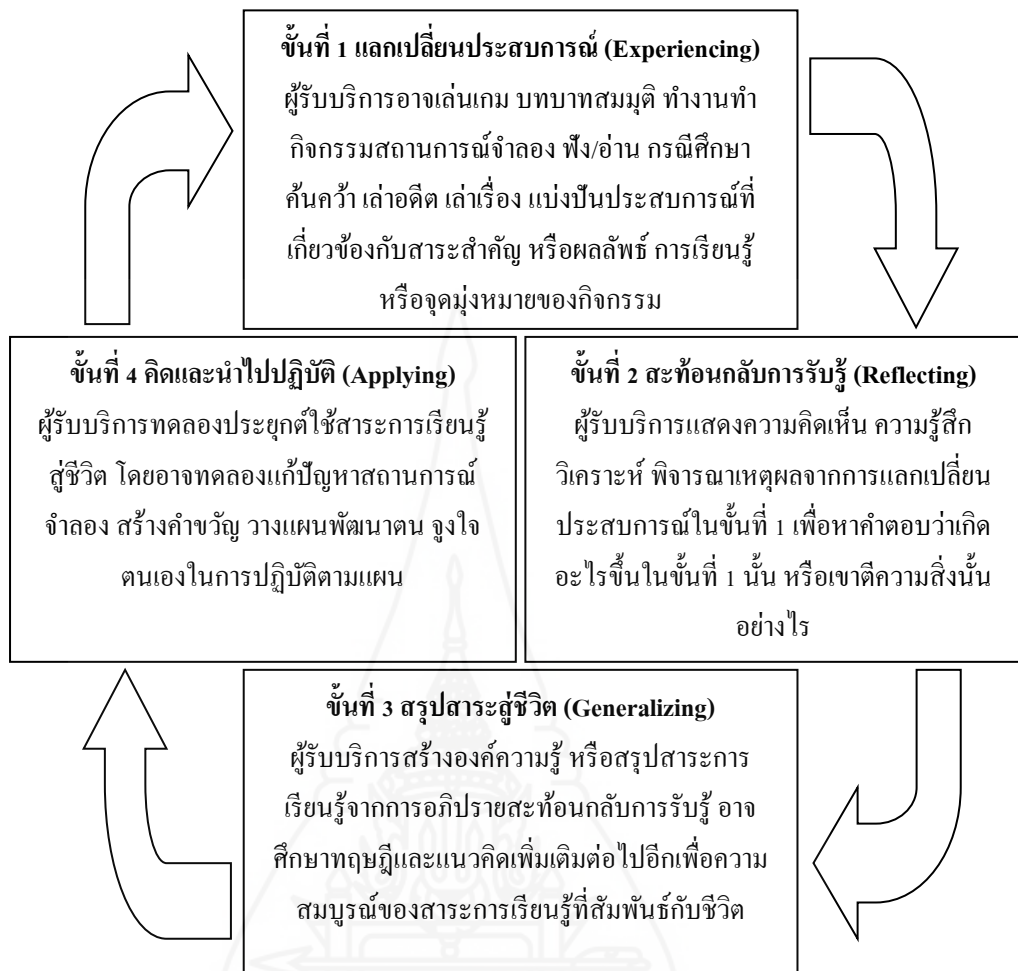
4.5 กระบวนการของกิจกรรมแนะแนว

ข้อสังเกต ขวัญเมือง (2541: 69-72) ได้เสนอรูปแบบการจัดกิจกรรมแนะแนวในชั้นเรียนที่สอดคล้องกันกับทั้งกระบวนการของกิจกรรมแนะแนว สรุปได้ดังนี้

1. ขั้นวิเคราะห์นักเรียน เพื่อให้รู้จักนักเรียน เข้าใจธรรมชาติ รู้เกี่ยวกับความรู้เดิมของนักเรียน
2. ขั้นกำหนดจุดมุ่งหมาย เพื่อกำหนดว่าต้องการให้เกิดการเรียนรู้อะไรบ้าง
3. ขั้นวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้รู้ว่าจะต้องรู้อะไรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้
4. ขั้นกำหนดเทคนิควิธีการ เพื่อให้รู้วิธีการจัดที่เหมาะสมกับเนื้อหา
5. ขั้นวางแผน เป็นการจัดทำรายละเอียดทั้งหมด
6. ขั้นเตรียมการ เป็นการจัดเตรียมจากแผนที่กำหนดไว้
7. ขั้นจัดกิจกรรมแนะแนว เป็นการดำเนินการตามที่ได้เตรียมการไว้ โดยแบ่งเป็นกิจกรรมอุ่นเครื่อง กิจกรรมนำ กิจกรรมหลัก กิจกรรมสรุป
8. ขั้นประเมินผล ทำทั้งขณะดำเนินการและหลังเสร็จสิ้นกิจกรรม เพื่อดูว่าบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่วางไว้หรือไม่
9. ขั้นป้อนข้อมูลย้อนกลับ เป็นการนำผลจากการประเมินมาแก้ไขข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ในการกำหนดขั้นตอนของกิจกรรมในรูปแบบใด สิ่งที่ต้องเน้นให้ความสำคัญเป็นพิเศษและขาดไม่ได้ คือ การจัดกิจกรรมที่มุ่งให้ผู้รับบริการนำผลการเรียนรู้จากกิจกรรมไปใช้ประโยชน์ ซึ่งในปัจจุบันเน้นกิจกรรมโดยใช้แนวคิดจากทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory Learning) ที่เน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) และการเรียนรู้ด้วยกระบวนการกลุ่ม (Group Process Learning) ซึ่งนักศึกษาส่วนใหญ่ยอมรับว่าการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจะเสริมสร้างผู้รับบริการทั้งกระบวนการคิดและการปฏิบัติ (อุษา พึ่งธรรม และคณะ 2544: 13; อ้างถึงใน สมร ทองดี และปราณี รามสูต 2545: 49) ดังแสดงในภาพที่ 2.2

ภาพที่ 2.2 แสดงขั้นตอนและวงจรกิจกรรมเสริมสร้างการเรียนรู้เชิงประสบการณ์

ที่มา : สมร ทองดี และปราณี รามสูต “แนวคิดในการพัฒนากิจกรรมแนะแนว” ใน *ประมวลสาระ
 ชุติวิชาการพัฒนาเครื่องมือและกิจกรรมแนะแนว* หน่วยที่ 9 หน้า 50 นนทบุรี
 สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช , 2545

4.6 งานวิจัยเกี่ยวกับชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพอิสระ

4.6.1 งานวิจัยในประเทศ

สุรรัตน์ วิไลรัตน์ (2537: 63) ได้ทดลองการใช้ชุดการสอนกิจกรรม
 แนะนำแก่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเทศบาลวัดทรงธรรม จำนวน 28 คน
 ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวมีการรับรู้ด้านอาชีพสูงขึ้น
 กว่านักเรียนกลุ่มที่ได้รับการสอนแบบปกติ

สุรจิต วรรณรักษ์ (2540: 77) ได้ทดลองใช้ชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนวัดพุทธบูชา จำนวน 30 คน ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนที่ได้รับการใช้ชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวมีกระบวนการตัดสินใจเลือกอาชีพได้ดีกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติ

ศิริลักษณ์ วัฒนศิริ (2545 : 42 - 45) ศึกษาการสร้างชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวด้านอาชีพสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนปัญญาวรคุณ กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ผลการศึกษาพบว่า ภายหลังจากที่นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้ชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวด้านอาชีพ นักเรียนมีความก้าวหน้าเกี่ยวกับอาชีพเพิ่มขึ้นอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

กานติมา ศรีทิพย์ (2546: 53) ได้ทดลองใช้ชุดกิจกรรมแนะแนวกับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนกรับใหญ่ว่องกุศลกิจพิทยาคม จังหวัดราชบุรี จำนวน 30 คน ผลการวิจัยปรากฏว่านักเรียนที่ได้รับการใช้ชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวมีความสนใจอาชีพอิสระในท้องถิ่นสูงกว่านักเรียนที่ได้รับการสอนแบบปกติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

หนึ่งฤทัย กุระเสถียร (2548 : 94 - 97) ศึกษาการสร้างชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวเพื่อพัฒนาด้านการศึกษาและอาชีพของนักเรียนช่วงชั้นที่ 4 โรงเรียนอัสสัมชัญสมุทรปราการ จังหวัดสมุทรปราการ จำนวน 90 คน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนช่วงชั้นที่ 4 ที่เข้าร่วมกิจกรรมโดยใช้ชุดการสอนกิจกรรมแนะแนวด้านการศึกษาและอาชีพมีความก้าวหน้าเกี่ยวกับการศึกษาและอาชีพเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4.6.2 งานวิจัยในต่างประเทศ

กีธ (Keith, 1971) อ้างถึงใน นวรัตน์ ปลื้มสติ (2544: 44) ได้ทำการศึกษาเรื่องเหตุผลในการเลือกประกอบอาชีพอิสระของคนสหรัฐอเมริกา ผลการศึกษาพบว่า 1 ใน 20 ของแรงงานทั้งหมดประกอบอาชีพอิสระและบุคคลที่เข้ามาประกอบอาชีพอิสระจะมีเหตุผลต่างกัน เช่น บางคนมุ่งที่รายได้ บางคนเบื่องานรับจ้าง บางคนเลือกเพราะอาชีพอิสระอย่างจริงจัง ซึ่งพอสรุปได้ 2 ประการ คือ ความปรารถนาส่วนตัวกับวิธีการเริ่มอาชีพนั้นๆ เป็นปัจจัยผลักดันให้ประกอบอาชีพอิสระ

เดอกิน (Durgin, 1974 : 2674 – 2675) อ้างถึงใน วรางค์ศิริ สุททมงคล (2537: 14) สำรวจการจัดตั้งโครงการแนะแนวอาชีพของโรงเรียนมัธยมศึกษา ในมลรัฐโอไฮโอกับครูแนะแนวจำนวน 884 คน พบว่า ตามความเห็นของครูแนะแนวเกี่ยวกับบริการแนะแนวอาชีพว่าเป็นบริการที่มีความสำคัญมากที่สุดในการช่วยให้เด็กนักเรียนมีความสามารถในการเลือกอาชีพได้อย่างถูกต้อง

ฮอร์นาคส์ และ อเบาค์ (Hornads and About. 1975 : 12) ได้ทำการศึกษาเรื่องคุณลักษณะเด่นของผู้ประกอบอาชีพอิสระ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นชายที่ประกอบอาชีพอิสระจำนวน 60 คน ผลการศึกษาพบว่า คุณลักษณะเด่นของผู้ประกอบอาชีพอิสระมี 5 ประการ คือ

1. มีแรงจูงใจใฝ่สัมฤทธิ์สูง
2. ชอบอิสระรักงานเสรี
3. ชอบเป็นผู้นำ
4. มีความเชื่อมั่นในตนเองสูง
5. และไม่สนใจต่อเสียงวิพากษ์วิจารณ์หรือไม่เห็นด้วยของผู้อื่น

เพอร์ซิง และดีเมโทรโพลิส (Persings and Demetropouls. 1981 : 455 - 458) พบว่าครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาในมลรัฐอินเดียนามีความเห็นสอดคล้องกันว่า การแนะแนวอาชีพเป็นองค์ประกอบที่สำคัญมากองค์ประกอบหนึ่งในโรงเรียน แต่ในการปฏิบัติจริงด้านการแนะแนวอาชีพในโรงเรียนนั้นอยู่ในระดับที่ไม่เพียงพอกับความต้องการของนักเรียน

ดิกเคนส์ (Dickens. 1985 : 2502) อ้างถึงใน ศิริลักษณ์ วัฒนศิริ (2545 : 28) ศึกษาผลของการสอนโดยใช้โปรแกรมการศึกษาด้านอาชีพที่มีต่อการรับรู้ด้านอาชีพ และอัตรานิยมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และ 4 ของโรงเรียนประถมศึกษากรมการศึกษานอกโรงเรียน ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้โปรแกรมการศึกษาด้านอาชีพ มีการรับรู้ในด้านอาชีพ และอัตรานิยมสูงขึ้นหลังได้รับการสอนแต่ไม่พบความแตกต่างของการรับรู้ด้านอาชีพและอัตรานิยมระหว่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง

สรุปจากงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวกับชุดกิจกรรมแนะแนวอาชีพและอาชีพอิสระ ปรากฏผลชัดเจนว่า ชุดกิจกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพที่ใช้ในการพัฒนาการรับรู้ด้านอาชีพและความเข้าใจตนเองด้านอาชีพ ซึ่งสามารถพัฒนาเจตคติต่ออาชีพอิสระ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมสามารถนำความรู้ที่ได้รับนำไปประกอบการตัดสินใจเลือกอาชีพสำหรับตนเองได้อย่างเหมาะสมในอนาคต